

Lunds universitet
Socialhögskolan
SOA 205B, Magisterkurs i socialt arbete 61-80 poäng
VT 2000

Skolkuratorn: Kameleonten

En uppsats om skolkuratorns yrkesroll

Författare: Irja Eskelinen
Handledare: Lars Nordlander

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Dikt	3
Sammanfattning	4
1. INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
3. PROBLEMOMRÅDE OCH TEORI	7
3.1 Skolkuratorns historik	7
3.2 Symbolisk interaktionism – en teoretisk bakgrund	8
3.3 Grupp typer	9
3.3.1 Grupp bildning och arbetsgrupp	10
3.4 Biståndsrelationen	11
3.5 Ångest och arbetsmiljö	12
3.6 Från dubbla spår till elevhälsa	14
4. METOD	16
4.1 Urval	16
4.1.1 Citaten och benämning av skolkurator	17
4.2 Tillvägagångssätt	17
4.2.1 Bearbetning av material	18
4.2.2 Metodproblem	19
5. UNDERSÖKNINGSRESULTAT	20
5.1 En skolkurators arbetsuppgifter och kompetens	20
5.1.1 Teori	20
5.1.2 Empiri	21
5.1.3 Analys	25
5.2 Samarbetsparter i och utanför organisationen och relationerna till dessa	25
5.2.1 Teori	25
5.2.2 Empiri	26
5.2.3 Analys	29
5.3 Socialarbetare i organisationen	30
5.3.1 Teori	30
5.3.2 Empiri	31
5.3.3 Analys	33
5.4 Skolkurator i organisationen	34
5.4.1 Teori	34
5.4.2 Empiri	35
5.4.3 Analys	37
5.5 Olika sätt att förhålla sig till organisationen	38
5.5.1 Teori	38
5.5.2 Empiri	39

5.5.3	Analys	40
6.	SLUTDISKUSSION	40
7.1	Några slutsatser	43
7.1.1	Den oförutsägbara skolkuratorn	43
7.1.2	Den hemlöse skolkuratorn	43
7.1.3	Skolkuratorn – kameleonten	43
	Litteraturlista	44
	Bilaga: Frågeformulär	45

*Kämpa för allt du har kärt
Dö, om det gäller,
Dåär livet inte såsvårt
Och inte döden heller*

Chr Richards, Ur Moxnes 1991

SAMMANFATTNING

Syfte med uppsatsen är att ta reda på hur skolkuratorns yrkesroll uppfattas av skolkuratorer själva och av andra yrkesgrupper i skolan. Frågeställningen är:

Är skolkuratorns yrkesroll otydlig i skolan och vilka konsekvenser får det för skolkuratoren att bedriva socialt arbete i skolan?

Avgränsande frågeställningar är:

Vad är en skolkurator?

Vilka samarbetsparter har en skolkurator och vilka relationer har hon till dessa?

Vad innebär det att bedriva socialt arbete i skolan?

Hur förhåller sig skolkurator till skolan som organisation?

Undersökningen har genomförts med hjälp av intervjuer av skolkuratorer, skolsköterskor, lärare och rektorer.

Undersökningen visar att skolkuratorns roll är otydlig och att den ger konsekvenser för skolkuratorns sociala arbete i form av att skolkuratorns kompetens inte används fullt ut. Den största bristen kan ses på arbetet på strukturellt plan, där skolkuratoren skulle kunna medverka fast hon inte gör det. Skolkuratoren är oförutsägbar, hon är hemlös och hon är en kameleont.

ABSTRACT

The purpose with the composition is to find out how the working role of the social worker in school is by the social worker in school her/himself and other working categories in school. The question at issue is:

Is the professional role of the social worker in school unclear and which consequences will it have to the social worker to work in school?

Delimited questions are:

What is a social worker in school?

Which co-operating partners does a social worker in school have and which relationship does she/he have to them?

What does social work in school involve?

How does the social worker in school behave to the school as an organization?

The investigation has been carried through with the help of interviews of social workers in school, school-nurses, teachers and principals.

The investigation shows that the professional role of the social worker in school is unclear and that it has consequences to the profession of the social worker in school in the way that the competence of the social worker in school isn't used in full. The main lack is to be seen on a structural level, where the social worker in school could be working though she doesn't. The social worker in school is unpredictable, she is homeless and she is a chameleon.

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Den 7/1 började jag efter tio år som socialsekreterare att arbeta som skolkurator. Redan innan jag tillträdde denna tjänst hade jag frågor om hur en skolkurator egentligen förväntas arbeta. Jag hade förutfattade åsikter om hur elevvården fungerar, bl a ansåg jag att det är svårt för lärare och rektorer att förstå vad en skolkurator egentligen arbetar med. En socialsekreterare har alltid en lagtext att luta sig emot, men vad har en skolkurator?

Under mina första månader fick jag stöd för mina tidigare farhågor. Rektorer, skolsköterskor, lärare hade olika förväntningar på vad jag skulle utföra i mina arbetsuppgifter. Ibland stämde andras uppfattningar inte överens med mina. Jag tyckte inte att det ingick i kuratorns kompetens helt enkelt.

Enligt läroplan för det obligatoriska skolväsendet Lpo 94 och läroplanen för de frivilliga skolformerna Lpf 94 framgår att det ska finnas en elevvårdskonferens för elevvårdsfrågor. Ledamöter i elevvårdskonferensen är rektor, berörd klassföreståndare samt företrädare för elevvården.

I remissutgåvan för lokal skolplan i den kommun jag arbetar fanns elevvården inte nämnd. Efter påtryckningar från elevvårdsgrupper ändrades dock skolplanen till att nämna elevvården.

När jag var med i olika möten i skolan insåg att jag inte kunde få grepp om i vilka sammanhang skolkuratoren förväntades finnas med i skolan. Det fanns inga givna ramar. Uppfattningarna var många. Man blandade ihop psykolog och kurator, skolsköterska och kurator, man ansåg att socialtjänst skulle komma till skolan och utföra arbetsuppgifter – som skolkuratoren kunde! Man visste att kunskapen och kompetensen fanns men inte att den fanns på skolan. Skolkuratorns yrkesroll är otydlig. Detta är inte något specifikt för den skola som jag arbetar på. Otydligheten i yrkesrollen måste medföra någon slags konsekvenser för skolkuratoren.

Socionomer har en gemensam grund men jobbar i olika organisationer under olika förutsättningar. Enligt min uppfattning ska de ha några gemensamma nämnare oavsett var de jobbar och ska inte jämföras med andra yrken såsom fritidsledare eller skolvårdinna.

På grund av detta ansåg jag det som viktigt att fördjupa mig i kuratorns yrkesroll och även få en bättre bild av skolans värld då det sociala arbetet blir lidande under de förutsättningar som finns i skolan.

2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

I mitt uppsatsarbete vill jag ta reda på hur skolkuratorns yrkesroll uppfattas av dem själva och av andra yrkesgrupper i skolan. Jag vill veta på vilket sätt skolkuratorns yrkesroll är otydlig och vad detta beror på.

Min forskningsfråga är:

Hur ser skolkuratorns yrkesroll ut i skolan och vilka konsekvenser får det för skolkuratoren att bedriva socialt arbete i skolan?

De avgränsande frågeställningar jag har i mitt uppsatsarbete är

Vad är en skolkurator?

Vilka samarbetsparter har en skolkurator och vilka relationer har hon till dem?

Vad innebär det att bedriva socialt arbete i skolan?

Hur förhåller sig en skolkurator till skolan som organisation?

3 PROBLEMMOMRÅDE OCH TEORI

Eftersom jag ska undersöka en yrkesroll, inleder jag först med att berätta jag kort om skolkuratorns historik och övergår efter detta till en litteraturgenomgång där jag beskriver grunderna i den symboliska interaktionismen som en teoretisk grund, om grupper och grupp typer och deras betydelse i arbetslivet. Sedan övergår jag mer till det sociala arbetet igenom att beskriva biståndsrelationen enligt Moren, det som skrivits om skolkurator av Margitta Edgren (2000) och om Moxnes (1987) undersökning vid en psykiatriska avdelning och socionomens yrkesroll där. Anledning till att jag valt just Moren, Edgren och Moxnes är att Moren beskriver socialt arbete utifrån socionomens roll oberoende av vilken yrkestitel socionomen tilldelas. Centralt begrepp i detta är biståndsrelationen. Edgren beskriver i sin utredning elevvården med allt vad det innebär och relaterar till olika yrkesgrupper, däribland skolkuratorn. Moxnes har studerat en psykiatrisk avdelning där kuratorn, socionomen, ingår i ett team och där kuratorn tilldelas en yrkesroll som kuratorn inte själv känner igen. Min tanke med att ha med Moxnes är att han beskriver en arbetsplats där det finns en socionom i ett sammanhang som kan jämföras med socionomen i skolan.

Synen på arbete har ändrats över tid, skriver Granberg. I dag är arbete grunden för oss som samhällsvarelser. Arbetet ger oss en identitet och en plats i samhället. När vi träffas, frågar vi: Vad arbetar du med? Budskapet är att det är genom arbetet som vi är aktiva samhällsvarelser (Granberg 1995).

3.1 Skolkuratorns historik

I dag är arbete grunden för oss som samhällsvarelser (Granberg 1995). Arbetet ger oss en identitet och en plats i samhället. Genom arbetet blir vi aktiva samhällsvarelser.

Skolkuratorns arbete är inte utforskat i någon större utsträckning.

I SOU 2000:19 kan vi läsa att kuratorer anställdes under 50- och 60 talen, först i gymnasieskolorna. I mitten av 70-talet fanns 700 kuratorer i grundskola, gymnasieskola och Komvux (kommunala vuxenutbildningen). Grundtanken var att skolkuratorstjänsten skulle befrämja samverkan mellan barnavårdsmyndigheter, skola och hem. I Lgr 1969 beskrevs kurator som skolans sociala expert. Elever och föräldrar hade möjlighet att få upplysningar, råd och hjälp av kurator. Kurator skulle också hålla kontakter med sociala myndigheter och institutioner samt stimulera elever att använda fritiden på ett meningsfullt sätt. I läroplanen för grundskolan, Lgr 80, nämns inte ordet elevvård, inte heller yrkesgruppen skolkurator. (SOU 2000:19) Skolkurator finns inte nämnd i Skollagen. Där skrivs, gällande elevvård, endast att rektorn ansvarar för att det ska finnas en elevvårdskonferens i skolan. Det ska finnas representanter från elevvården i elevvårdskonferensen, men vilka representanterna är bestämmer rektorn.

3.2 Symbolisk interaktionism – en teoretisk grund

Den symboliska interaktionismens kärna är enligt Per Månson (red) (1998) att människan är en social varelse och att människans personliga individualitet är ett uttryck för detta sociala. Samhället har ingen självständig existens utan består av alla sociala händelser i vardagen. Samhället är en process, ett ständigt skapande och mänskliga individer kan inte urskiljas från denna sociala process. Begreppet symbolisk interaktionism härstammar från George Herbert Mead (1864-1931) och Charles Cooley (1864-1929). Herbert Blumer (1900-1987), en av Meads studenter, myntade begreppet 1937 (Månson, 1998, Ritzer, 1992).

Månson (red) skriver att det medvetna jaget enligt Mead växer fram genom en social process. Barnet ser sig själv som en social varelse genom interaktion med andra. Det är i kontakt med vuxna som barnet ser sig själv som barn. När barnet ser sig själv och kan uppfatta sig själv skild från omvärlden kan den se sig själv i ett sammanhang med världen. Förutsättning för denna utveckling är att barnet har ett språk och att det kan kommunicera. Språket utvecklas i sociala kontakter mellan människor. Orden i sig har ingen mening utan måste sättas in i ett sammanhang tillsammans med andra människor. Barnet får genom positiv och negativ respons reda på hur det ska använda språket rätt. Barnet lär sig genom de närmaste betydelsefulla vuxna personerna och genom andra människor – ”den generaliserbare andre” - i samhället om bland annat normer, förhållningssätt och moral. Samhälle och mänsklig handling är nära sammanknutna. Det finns ingen skarp skillnad mellan människan, dess närmaste relationer och samhället. Relationer med andra människor i samhället är en länk till människans relation med samhället (Månson (red)).

Blumer säger enligt Månson (red) att samhället består av individer med ”jag”. Det betyder att de refererar till sig själva innefattande sin egen historia och framtid när de möter omvärlden. Människan skapar relationer till omvärlden, de byggs enligt Månson (red) upp i komplicerade samspel. Blumer menar enligt Ritzer (1992) att samhället inte är skapat av makrostrukturer. Kärnpunkten i samhället består av aktörer och agerande (Ritzer). När individer ser likheter i sina egna handlingar menar Månson (red) att de enligt Blumer slår ihop dessa till ett kollektivt handlande. Dessa tankar finns också på ett makroplan där interaktionister menar att samhället inte är en objektiv struktur. I stället är samhället ett ständigt samspel mellan olika aktörer och måste förstås som en process (Månson (red)). Enligt Blumer (Ritzer 1992) uppstår storskaliga strukturer från mikroprocesser. Utifrån denna synvinkel kan samhället bli nästan vad som helst utifrån aktörernas önskemål. Den storskaliga strukturen förutsäger inte hur människor ska agera.

Månson (red) uppger alltså att människan till sin natur enligt symbolisk interaktionism är en social varelse. Utan sociala kontakter finns ingen människa. Hon är skapande genom att hon reflekterar och tänker rationellt. I detta hänseende är människan unik genom att hon har ett språk. Människan lever till stor del i en symbolisk värld vilket innebär att hon kan ha en distans till det som omger henne. Genom att människan är social får hon ett jagmedvetande, utifrån vilket hon kan bygga upp sitt liv som ett sammanhängande system. Människans sociala och rationella egenskaper lever inte av egen kraft. De är underkastade de villkor som finns i den mänskliga världen. Människan är alltså bunden till de villkor som andra

ställer. Det finns oändliga möjligheter för människor att träffas i olika konstruktiva möten och grunden till detta är samtalet. På grund av det skapade jaget, gör människor det som det förväntas av dem (Ritzer, 1992). Eftersom man kan räkna med att människor gör det man förväntar sig av dem, kan de fungera effektivt i grupper (Ritzer, 1992). Människans handlande rymmer enligt Månson (red) alltid ett visst mått oförutsägbarhet. Det specifikt mänskliga hos oss och omvärlden är inte låsta till enskilda individers beteende eller reaktioner på stimuli. Vi är integrerade i en social tolkningsprocess som aldrig kan vara helt entydig. Där finns kalkylerbara och slumpmässiga inslag av "frihet" (Månson (red)).

Ritzer (1992) uppger att människan alltid bär samhället inom sig, därför är de självkritiska och kontrollerar sig själva i sitt beteende. Mead talar om sociala institutioner. En institution är en allmän uppfattning, en väl förankrad självklarhet i ett samhälle. Institutioner definierar vad människor borde göra i ett mycket brett och allmänt perspektiv men inom detta finns ganska mycket utrymme för individualitet och kreativitet. Ett exempel på institution är utbildning (Ritzer 1992).

All denna interaktion skapar fungerande grupper och samhällen, skriver Ritzer (1992). Gällande länken mellan mikro- meso- och makro inom interaktionismen skriver Ritzer (1992) att aktörer i mellanmänskliga relationer kan vara individer men också organisationer, även nationer.

Andra inriktningar har kommit fram ur interaktionismen, exempelvis etnometodologer som enligt Månson (red) försöker blottlägga underförstådda meningar, uttalade och självklara uppfattningar, som människor omger sig med. När de bryter dessa uppfattningar får de klart för sig vilka osynliga regler som människor omgärdas av. De kan exempelvis ifrågasätta självklara saker som att människor hälsar på varandra och kan därmed konstatera riktigheten i Meads tes om att människan är bunden av de tolkningar hon själv skapar. Även fenomenologin som inriktar sig på vardagliga handlingar är en inriktning från interaktionismen.

Även arbets- och organisationslivet har analyserats ur interaktionistisk synvinkel skriver Månson (red). Man har enl Månsson (red) sett att det finns andra viktiga kriterier i organisationer än traditionella rationella, förutsägbara kriterier. Man har använt sig av interaktionistiska kultur- och samhällsanalyser eftersom samhällets konstruktion inte går att låsa in i entydiga beskrivningar (1998).

3.3 Grupptyper

Jag skriver något om grupptyper och vikten av att tillhöra någon slags grupp med hänvisning till att varje anställd ska ha en grupptillhörighet eftersom arbetet innebär att man identifierar i samspel sig med andra yrkesmänniskor. Grupptillhörighet är ett primärt behov, sa författarinnan Gunilla O Wahlström vid en föreläsning för skolpersonal i Gislaved 00-08-19.

Heap (1980) delar in grupper i primär- och sekundärgrupper. En primärgrupp har så få medlemmar så att direkt personkontakt är möjlig mellan samtliga. Kontakten är tillräckligt långvarig för att medlemmarna ska kunna utveckla personliga relationer till varandra. Relationerna befrämjar ömsesidig identifiering och påverkan.

Primärgrupper lever tillsammans eller har gemensamma upplevelser över en längre tidsrymd. Exempel på sådana grupper är familjer, vissa former av behandlingsgrupper eller kollektiv.

En sekundärgrupp är en större och mindre intim social enhet. Individerna kan uppleva en viss identifiering med andra trots att de varken träffar eller känner dessa andra. Ett gemensamt intresse eller några gemensamma drag kännetecknar sekundärgruppen. Grupptillhörigheten har sällan någon djupgående inverkan på individen. Exempel på sekundärgrupper är politiska partier, nationer eller utövarna av ett yrke. Socionomen kommer enligt Heap i kontakt med både primär- och sekundärgrupper. Kommunikationerna i primär- och sekundärgrupperna är mycket olika skriver Heap.

Man kan också skilja mellan psyko- och sociogrupper, skriver Heap. Begreppet socio- och psyko- infördes av Jennings 1950 och redogörs i kap 3.5 enligt Moxnes.

3.3.1 Gruppbildning och arbetsgrupp

Det finns enligt Heap (1980) tre typer av gruppbildning som bygger på graden av frivillighet från medlemmarnas sida.

I många grupper blir individer tvingade till medlemskap. Skolbarn måste t ex gå i skolan. Institutioner för missbrukare kräver ofta gruppaktiviteter vare sig medlemmarna vill det eller inte. Heap uppger att framtvingat medlemskap inte utesluter gemensamma målsättningar. Patienterna vill bli friska, eleverna vill inhämta kunskaper.

Andra grupper benämns som bildade grupper, säger Heap. Initiativet kommer utifrån men medlemmarna har ett friare val. De kan avslå eller ta emot initiativtagarens erbjudande. Exempel på det är kommittéer, och gruppverksamheter, t ex föräldragrupper.

Den naturliga gruppen är den tredje typen av gruppbildning. Den uppstår spontant utan initiativ eller tvång. Medlemmarna i gruppen samlas under förhållanden som ofta beror på tillfälligheter.

Heap uppger att i tvingade grupper kan aggression visa sig bl a genom tystnad. I den bildade gruppen innebär mer positiva attityder till andra medlemmar och till institutionen. I bildade grupper kan man bara hoppas på att det uppstår gruppband som utvecklas på grund av ett gemensamt problem, behov och mål. Men det är inte säkert att det händer. Motstånd och försvar är ibland oundvikliga i dessa gruppers processer (Heap 1980).

Arbetsorganisation består numera ofta av arbetslag (le Grand, Szulkin, Thålin (red)(1993)). Det innebär att det dagliga arbetet fattas av de anställda, ofta i arbetslag. Lagarbete tänks leda till att skillnader mellan olika yrkesgrupper minskar i betydelse. Detta behöver dock inte enligt le Grand, Szulkin, Thålin (red) betyda att det är det samma som en utveckling mot goda jobb. Det kan betyda att vissa yrkesgrupper blir ålagda mer varierade arbetsuppgifter medan andra yrkesgrupper bli ålagda att utföra mer rutinuppgifter än tidigare. Detta kan innebära att yrkesgrupper får bredare men mindre djupa arbetsuppgifter.

För att skapa ett bra team anser Jay (1995) att det finns många fördelar med att arbeta i lag. Den stärker moral och motivation, den minskar

personalgenomströmningen, ökar produktiviteten, ger individer större tillfredsställelse i jobbet och gör det enklare att lösa problem när alla arbetar tillsammans. Personer i ett arbetslag måste dock enligt Jay vara olika för att kunna fungera bra i ett lag. Vi har olika arbetsroller och det krävs att alla dessa finns representerade i ett lag. Ledarens roll har också en stor betydelse för att ett arbetslag ska kunna fungera. Om man som ledare ägnar sig åt gruppen och individerna i den får man en god arbetsmiljö men ingenting gjort. Om man bara ägnar sig åt arbetsuppgiften förlorar man perspektivet över gruppen och individerna försvinner. Om man ignorerar individerna blir jobbet effektivt utfört men moralen sjunker och individerna förlorar sitt personliga värde. Medlemmarna i ett arbetslag har enligt Jay en gemensam uppgift och det är individerna och gruppen som helhet som bidrar till att arbetet blir väl utfört.

Moxnes (1991) skriver att personalgrupper som präglas av permanent hot och ångest utvecklar socialt strukturerade försvarsmekanismer för att undvika sin ångest. De får te x behov av ledarskap. När den formella strukturen inte räcker som ett skydd mot ångest vill man införa mer struktur. Då blir systemet dåligt anpassat för nytänkande, lärande och resursutveckling.

I alla grupper förändras enligt Moxnes (1991) kommunikationen i takt med den tid gruppen är samlad. Den kommer att gå från ångest till trygghet, från ensamhet till gemenskap. Allt eftersom gruppmedlemmarna lär känna varandra, använder de mer tid till att tala om sig själva. Denna inriktning är en huvudfaktor i allt förändringsarbete. Så länge vi talar om det som ligger utanför vårt *jag* kan vi i kommunikationen inte skapa förändringar. För att något ska förändras måste en av parterna i kommunikationen berätta något om sig själv eller som den andre inte vet. Huvudprincipen i psykoterapi är att den som har bra kontakt med sig själv också får bra kontakt med andra. Enligt Moxnes borde detta också vara en princip på arbetsplatser (1991).

3.4 Biståndsrelationen

Stefan Moren (1996) talar om socialt arbete med den professionella, nära relationen som utgångspunkt i socialt arbete. Relationen är ett led i ett förändringsarbete, där socionomen ger bistånd genom att synliggöra möjligheter och villkor för omgestaltning i en människas liv. Relationen med människan utgör alltså själva biståndet. Socialarbetaren kan inte medverka till förändring någon annans livssituation utan att själv vara beredd på att förändras.

Moren menar också att socialt arbete består av olika spänningsfält i olika nivåer, både på individ- och samhällsplan, och att socialt arbete ska kunna bedrivas utifrån samma utgångspunkter oavsett vilken organisation socialarbetaren tillhör (1992,1996).

I min teoretiska referensram använder jag mig av Morens (1992, 1996) teorier om biståndsrelationen. Biståndsrelationen villkoras enligt Moren av samhälleliga förhållanden, exempelvis maktförhållanden, överordning och underordning. Moren ser utbrändhet som ett samhälleligt fenomen, en avsaknad av nära kontakter och där det finns distans mellan människor. Den kan vara inbyggd i verksamhetens organisation då distans präglas av upprätthållande av distans. Moren använder sig av begreppet professionell närhet som innebär att socialarbetaren har en nära och

genuin relation till den biståndsprövande. Socialarbetaren ska vara lättillgänglig och inte kringgärda sig med rumsliga, attitydmässiga eller byråkratiska hinder. Moren talar om att man ska ha respekt för den biståndssökande. Även den mest utsatte människa förtjänar respekt för sitt människovärde och sin upplevelse och tolkning av sin livssituation. I biståndsrelationen finns en ömsesidighet där man inte kan mötas bara som roller, man måste också mötas som människor. Både den biståndssökande och socialarbetaren ska omvärdera sitt förhållningssätt och se båda människan i samhället och samhället i människan. Moren anser att relationen ska vara ickemoraliserande. En utsatt person behöver inga anvisningar om hur hon ska leva sitt liv. Socialarbetaren ska i stället synliggöra nya tolknings- och handlingsmöjligheter. Man ska ha ett gott förhållande till sina samarbetspartners och socialt arbete ska obehindrat kunna bedrivas överadministrativa och rumsliga gränser.

Utsatta människor är enligt Moren (1992) i behov av en behandlare som kan möta och stå ut med dessa människors vrede och hat. Dessa människor har begränsade tolkningsmöjligheter inför den egna livssituationen, och de skapar själva de egna negativa livsvillkoren. I socialt arbete balanserar man enligt Moren (1992) mellan två risktaganden, nämligen att tränga sig på och att kränka när man borde låta vara eller att överge när man borde stå kvar. En central aspekt av det sociala arbetet är att stå kvar med sitt erbjudande om mänskligt bistånd, utan att kränka och utan att tränga sig på. Socialarbetarens viktigaste kompetens är enligt Moren (1992) att bedöma, stå ut med och behärska denna balansgång. Det primära är heller inte att den biståndssökande ska få insikt om sin situation. Insikten följer ur det gemensamma arbete som uppstår i relationen. Relationens huvudbudskap är ett erbjudande om en möjlighet till förändring, inte ett krav om att förändring ska uppstå.

Det psykosociala förhållningssättet är enligt Moren ett nära och relationsbaserat arbete som ger en särskild "socialarbetarekunskap": Man ser hur över- och underförhållanden kommer till uttryck i den enskilda livssituationen.

Moren menar att synen på människan som en rationell varelse är ett paradigm då rationalitet inte innefattar det som är viktiga inslag i processen mänsklig förändring: det oväntade och det icke förutsägbara.

Organisation och verksamhet förhåller sig enligt Moren invändigt till varandra. Organisationen finns inbäddad i verksamheten och framstår som en mänsklig förändringsprocess i stället för ett administrativt problem.

3.5 Ångest och arbetsmiljö

För att läsaren ska kunna följa med i en begreppsapparat igenom denna uppsats finner jag det som viktigt att beskriva vad Paul Moxnes skriver i sin bok "Ångest och arbetsmiljö" (1987) och om de begrepp som han beskriver:

Paul Moxnes beskriver i sin undersökning om hur förhållanden på arbetsplatsen påverkar människan. Han behandlar ångest och trygghet i arbetslivet i relation till organisationer. Moxnes studerade en avdelning, "Avdelningen", vid ett psykiatriskt

sjukhus. På Avdelningen kändes och yttrades ångest bland personalen (läkare, psykolog, skötare och socionom) på många olika sätt. Bakgrunden till denna ångest fanns inte i människornas relationer utan i avdelningens organisation, i dess förhållande till sjukhuset som helhet och till samhällets krav på sjukvården (1987).

Begreppet ångest använder Moxnes (1991) i form av "vardagens ångest", dvs psykiska obehag som de allra flesta känner igen från sitt liv.

Moxnes slutsats i denna undersökning (1987) är att det finns ett klart samband mellan ångest och struktur på arbetsplatsen. Den halvstrukturerade miljön är den tryggaste. Ångest ser olika ut vid ostruktur och struktur. Vid driftsångest är personen rädd för att organisationen på arbetsplatsen blir mer strukturerad. Driftsångest är ett resultat av personens egna undermedvetna impulser. Systemångest är ett resultat av att människan upplever organisationen som för strukturerad. Individen har enligt Moxnes två sorters behov: sociobehov och psykobehov. Sociobehov är önskan om lugn och kontinuitet i förhållande till andra människor, också en frihet från känsloladdade relationer till andra människor kombinerat på krav på ordning, regler och klart definierade arbetsuppgifter. Det är viktigt med en social struktur med väldefinierade normer i kombination med krav på ordning, regelbundenhet och definierade arbetsuppgifter uppfyller behoven för människor med sociobehov. Psykobehov, skriver Moxnes, är behov av kommunikation med känslor, spontanitet i förhållande till andra människor. Det krävs flexibilitet, frihet från rutiner, uppfyllda behov av personlig utveckling och en relativt ostrukturerad miljö med krav på få regler. Vid förändringar är det människor med sociobehov som förlorar. Vissa försök att avstrukturerar organisationer har misslyckats. En etablerad ostrukturerad konstruktion är enligt Moxnes i sig en motsägelse. Moxnes skriver: "Kampen inom en organisation står ofta mellan krafter som vill ha frihet och närhet och krafter som vill ha regelbundenhet och avstånd. Denna kamp är ytterst en kamp mellan trygghet och ångest." (1987, s 152)

Moxnes skriver bland annat om att maktposition skapar ångest hos människor. Bara den som fungerar i högstatusroll skapar ångest. Då psykologen var närvarande vid Avdelningen steg ångestnivån bland personalen. När socionomerna var närvarande vid personalmöten var ångestnivån lägre. Socionomerna var leende, aldrig hotfulla men själv ofta attackerade. De var aldrig öppet aggressiva, hellre tysta och lidande. För att de andra yrkesgrupperna inte skulle bli utsatta för vrede blev socionomerna ständigt kritiserade, negligerade och provocerade. Ångestnivån minskade för att många var arga på socionomerna, som blev avdelningens syndabockar. Socionomerna reagerade aldrig genom att gå i svaromål. De andra blev provocerade av detta.

En syndabock är enligt Moxnes aldrig farlig. Man kan hunsas, kritisera och angripa den i trygg förvisning om att den aldrig ger tillbaka. Att vara syndabock innebär att utan orsak bli drabbad av andras vrede för att de själva ska slippa känna sig skyldiga. Bara syndabocken själv och de som står utanför detta sociala spel kan se syndabockens oskuld. De som straffar syndabocken ser ingen orättvisa, inte heller någon syndabock. Syndabocken är offer för andras vrede och lättar därmed på deras ångest. De andra känner sig oklanderliga. Syndabocken avleder familjers, organisationers och samhällets ångest. Varje grupp skaffar sig i en krissituation en syndabock. Då "löser" man krisen. Under ett övergångsskede tror organisationen att

den är på rätt väg, men måste sedan skapa sig nya problem och syndabocker. I Moxnes undersökning blev socionomerna syndabocker och detta ändrade sig inte under den tid han fanns med, det var tvärtom det enda stabila i en annars mycket kaotisk situation. Syndabocksprocessen förlöper automatiskt genom att inget oförutsägbart inträffar. Alla vet vart vrede och aggressivitet ska styras.

I stället för att införa en syndabock kan man hålla tillbaka känslorna genom att stänga av sig känslomässigt och hålla sig undan samtliga potentiella konflikter, hålla sig borta från kontakter som kan skapa oro menar Moxnes. Man får inte såra andra och den enda syndabocken är jag själv. Om något obehagligt inträffar är det ens eget fel. Organisationen kan kamouflera sin egen livlöshet genom att institutionalisera handling till aktivitet: man inför rörelse. Man far mellan möten men liv och engagemang finns inte med.

Moxnes säger att man som social försvarsmekanism också kan omvandla primära mänskliga behov till principer inom organisationen. En person med behov av nära kontakt till patienter kan införa "personlig närhet" som princip. En annan social försvarsmekanism är att patologisera/diagnosticera sina kollegor när andra argument inte räcker till. Att bli provocerad av en kollega det mest hotfulla av allt. När vi diagnosticerar oss själva kan vi försvara oss, ursäkta oss eller till och med öka vår status. Det är svårare att försvara sig mot andras diagnoser enligt Moxnes.

Moxnes skriver om status för den anställde. Det finns olika sorters status, t ex lönestatus som mäts genom bland annat utbildning, ålder, tidigare arbetslivserfarenhet. Arbetsstatus är beroende av individens popularitet, duktighet, värme, medmänsklighet, initiativförmåga och styrka. När en persons arbetsstatus är högre än lönen, kompenserar arbetstrivseln den låga lönen. Personen förblir bara en kort tid i rollen. Han får enligt Moxnes ett bättre arbete eller avancerar lönemässigt inom systemet. Då kommer personen så småningom i balans men kan också avancera till nyare och svårare arbetsuppgifter som personen inte kan bemästra.

Vid Avdelningen anses kuratorn besitta god skicklighet men är impopulär. Hon anses visa mer intresse för uppgifterna, saken och systemet än hon visar värme för de människor hon umgås med. Socionomen är minst populär bland samtliga representerade yrkesgrupper vid Avdelningen. Socionomerna själva anser sig ha mer värme (Moxnes 1987).

3.6 Från dubbla spår till elevhälsa

Margitta Edgren har i sin statliga utredning SOU 2000:19 utvärderat elevvården i en rapport som heter Från dubbla spår till elevhälsa. Utredningen beskriver att elevvård, som hon i utredningen benämner elevhälsa, och pedagogik i skolan löper bredvid varandra. Det leder till att elevhälsans arbete inte påverkar skolan till att bli bättre som system. Edgren ser det som angeläget att öppna upp dessa spår så att de går in i varandra. Edgren resonerar att läroplanen inte på egen hand kan klara av alla elevers svårigheter eller komplicerade sociala levnadssituationer på egen hand. Till sin hjälp behöver de elevhälsans personal. Personalen ska bestå av psykolog, kurator, sjuksköterska, syv-funktionär och speciallärare. Elevhälsa ska vara tillgängligt för elever, föräldrar, arbetslag, annan skolpersonal såsom fritidsledare,

socialpedagoger, och skolledning. Utifrån en tvärvetenskaplig kompetens ska elevhälsans personal arbeta med utvecklingsarbete på organisatorisk nivå, programarbete, krisberedskap, krisbearbetning, sex och samlevnad, relationer, stresshantering, konfliktlösning, ANT (alkohol, narkotika, tobak), samarbete i arbetslag, handledning, konsultation, utredning samt stöd.

En av elevhälsans kärnuppgift uppger Edgren vara att arbetet omfattar de svårigheter som visar sig i skolan och/eller där skolan är upphov till svårigheterna. Andra svårigheter som eleven bär med sig men som inte förorsakar (större) problem i skolan, bör skolan inte ansvara för. Det är alltså viktigt att dra gränser mellan vad skolan kan klara av och andra instansers arbetsuppgifter, samtidigt som det kan vara svårt att upprätthålla gränsdragningarna. Exempel på detta är att det inte finns kompetenta specialister att gå vidare till, elevens ovilja att söka sig vidare eller långa väntetider.

Antalet skolkuratorer har minskat i antal samtidigt som sociala problem blivit fler och tyngre, skriver Edgren. Då har skolsköterska ofta fått ta över dessa arbetsuppgifter.

Enligt Edgren har olika professioner olika fokus och kunskap vad gäller tolkningar av problem. Det är också så att alla inom samma yrke inte använder sig av en och samma förklaringsmodell.

4. METOD

Jag har valt att läsa litteratur och att göra intervjuer utifrån en kvalitativ metod. Det innefattar enligt Starrin mfl (1991) bland annat förståelse, upptäckt, nyfikenhet och improvisation. Både Starrin mfl (1991) och Repstad (1992) betonar mätningarnas underordnade roll i kvalitativa studier. Repstad beskriver en kvalitativ undersökning som studier av en eller några få miljöer där man ser helheten. I den kvalitativa intervjun ska man enligt Repstad belysa den intervjuades egen bild av verkligheten. Beskrivningar utifrån en kvalitativ metod behöver inte enligt Repstad vara allmängiltiga, de kan vara subjektiva bilder av verkligheten. Eneroth (1984) beskriver det som att "finna en bit av verkligheten" (s 49, 1984). Enligt Eneroth ska man ha en ödmjuk syn på kunskapsutvecklingen: varje undersökning är en fas i en ständigt pågående kunskapsutveckling. Man ska ha tillit till sin egen intuition, dvs intuitivt ska man känna att man täcker de väsentliga sidorna hos en företeelse.

Kvalitativ metod passar bättre i min undersökning bl a med anledning av att jag bara har få intervjupersoner att hänvisa till. Jag är inte ute efter någon "sanning", snarare en "tendens" av hur synen på en skolkurator kan se ut. Eventuella intressanta detaljer i undersökningen skulle kanske försvinna om jag byggde min uppsats på kvantiteter. Moren (1992) beskriver det som att man ska visa snarare än bevisa.

Det hade gått att kombinera kvalitativa och kvantitativa metoder på olika sätt i denna undersökning men min bedömning är att en kombination i denna undersökning hade blivit för omfattande och ohanterligt. Jag kände också att en kombination kan bli för mycket för det jag studerar sk "forskningströtthet" (Repstad 1993).

Min uppsats består av en fallstudie. Inom forskningsmetodiken är fallstudien ett mångtydigt begrepp och har skilda betydelser i specifika forskningsprojekt. Fallstudie är ett begrepp som kan ses som en samlingspunkt för ansatser som vill mer än beskriva en händelse eller ett tillstånd (Bell 1995). I mitt "fall" handlar det om olika faktorer som ger en djupare beskrivning och analys om skolkuratorns yrkesroll. Jag väljer alltså att beskriva skolkuratorns yrkesroll som ett fall. Den slutgiltiga problemformuleringen avgränsas efter en insamling av data. Fördelar med detta är att forskaren själv kan skjuta upp problemformuleringen. Ofta har forskaren heller ingen klar problemformulering att utgå ifrån (Halvorsen 1992). Under forskningsprocessen får man ändra problemformulering flera gånger (Ejvegård 1993). Det kan enligt Halvorsen (1992) bero på att problemformuleringen visar sig vara mindre relevant utifrån det empiriska materialet. Kvalitativa ansatser innebär att man inte heller behöver låsa sig alltför tidigt i en särskild problemformulering. En fara i denna process kan enligt Ejvegård (1993) vara att forskaren själv styr forskningen så att resultatet blir den som forskaren önskar. Man kan undvika detta genom inledande frågeställningar som kopplas till teorier så att man avgränsar datainsamling, analys och tolkning.

4.1 Urval

Jag har valt att intervjua skolkuratorer, skolsköterskor, rektorer och lärare. Jag har valt dessa yrkesgrupper med anledning av att de brukar finnas på alla skolor. Andra yrkeskategorier, såsom psykolog, är svårare att finna på alla skolor. Så kan det vara

även med kurator, men eftersom den yrkesgruppen är den jag fokuserar på är det naturligtvis nödvändigt att ha dem med.

Jag prövade först lite olika vägar att hitta ett brett urval av personer. Bland annat gick jag ut på nätet med förfrågan men det gav inte mycket respons.

Urvalet gjorde jag slutligen genom att intervjua personal i tre olika kommuner. De personer jag intervjuade "hittade" jag genom personliga kontakter, genom rekommendationer. Jag hade ett namn, frågade denna om personen var intresserad av att bli intervjuad och någon gång fick jag ett namn att kontakta. Jag intervjuade 12 individer och detta antal hade jag inte valt från början utan när svaren upphörde att variera i större utsträckning från det tidigare materialet bestämde jag mig för att sätta ett stopp.

4.1.1 Citaten och benämning av skolkurator

Citaten är något redigerade för att det ska bli lättare att läsa texten. Jag har uteslutit ord som man kan använda som utfyllnad, te x faktiskt, egentligen, osv utan att ta bort meningens betydelse. Talspråk kan förekomma och har i vissa fall då man använder lokala uttryck för något ord, redigerats. Då personer nämns med namn har jag i citaten tagit bort namnet och benämnt personen på annat sätt, exempelvis "en lärare" eller "vår kurator".

4.2 Tillvägagångssätt

Jag har utgått från en vid inledande problemformulering som snävas in alltefter studiens gång.

Till att börja med har jag studerat skrivet material, dels för att fördjupa mig i begreppet kvalitet, dels för att hitta teoretiska ramar för min undersökning.

Sedan har jag gjort intervjuer med 12 kuratorer, lärare, rektorer och skolsköterskor. Intervjuerna har gått till på olika sätt utifrån tid och möjligheter: genom personliga möten, genom telefonintervju, genom sk nätintervju där jag skickat frågor (bilaga) via e-mail och som besvarats tillbaka, kompletteringar har skett i efterhand någon enstaka gång. Utifrån mina teoretiska referensramar ställde jag frågor till samtliga yrkesgrupper och de fick berätta fritt kring frågorna. Några personer fick frågorna i förhand, några fick dem inte. Samtliga intervjuade blev informerade om mitt syfte med undersökningen. Vid de muntliga intervjuerna har jag skrivit ner svaren. Intervjuerna har varierat i tid och innehåll, de muntliga intervjuerna har i genomsnitt tagit en halvtimme.

I en renodlad intervju ställs klara frågor, som besvaras av den andre (Eneroth 1984). I det renodlade samtalet ger jag ett tema, och den intervjuade kan fritt välja vad som ska tas upp. Undersökaren ställer sedan följdfrågor som kommer fram under samtalets gång. Mina intervjuer har varit av samtalstyp (så gott det går över nätet), vilket innebär att jag utgått från frågeguiden men aldrig följt strukturen strikt, dels för att jag redan haft svar på vissa frågor, dels för att samtalet lett in på nya aspekter som varit intressanta för uppsatsen. Inget samtal har varit likt det andra. Olika personer har berättat olika fritt runt de tema jag har nämnt. Detta har styrt mängden

detaljfrågor. Detta har medfört att det varit lättare att komma mer in på djupet på olika frågor, det ger mer möjligheter att synliggöra nya aspekter av problemet.

I vetenskapliga undersökningar är mätningens reliabilitet och validitet av stor betydelse. Reliabilitet betyder att undersökningen ska vara stabil och tillförlitlig utan slumpmässiga och systematiska mätfel. Validitet betyder att det som ska undersökas verkligen blir undersökt (Rosengren, Arvidson 1992). Som intervjuare är risken stor att egna värderingar och förförståelse lyser igenom. Jag har försökt styra detta genom att kombinera mina intervjuer med litteraturstudier.

I en intervju är det andra som upplever något, sedan undersöker jag det själv som utanförstående. Subjektivitet är kanske inte populärt men i denna uppsats är det ofrånkomligt. Valet av kvalitativ metod gör också möjligheten för subjektivitet större.

Genom att vara tydlig med vad jag skulle undersöka i intervjuerna och genom valet av litteratur har jag kunnat undersöka det jag avsett att undersöka. Jag har använt mig av citat i uppsatsen för att tydliggöra att det jag beskriver är andras upplevelser och inte mina.

4.2.1 Bearbetning av material

Jag har haft allt intervjumaterial i text. Sedan har jag bearbetat textmaterialet utifrån Starrin mfl (1991) och deras begrepp "grounded theory" vilket innebär att man kartlägger kvaliteter i det man kommit fram till. Detta gör man genom att systematiskt krama ur befintligt data i materialet.

Först studerade jag litteratur för att få kunskap i området. Utifrån det jag hade läst konstruerade jag en intervjuguide. Sedan genomförde jag intervjuerna enligt ovan. Svaren antecknades ner av mig. Jag valde bort bandinspelning av intervjuerna med anledning av att jag är en van snabb skrivare och till viss del använder mig av stenografi. För mig är det således inte svårt att hinna med att skriva det som sägs. Jag renskrev materialet på maskin och läste sedan igenom intervjuerna flera gånger innan jag började koda dem. Läsandet gjordes noggrant: rad för rad, ibland ord för ord. Jag delade sedan in textmaterialet i varje intervju under olika kodade rubriker. Samma text kunde finnas under olika rubriker. Så småningom kunde jag urskilja de olika rubrikerna i underrubriker. Jag hade från början några rubriker som jag haft med i min frågeguide, men allt eftersom jag gick igenom materialet uppstod många nya rubriker. Textmaterialet blev så småningom sammanställt i några få huvudrubriker. Som teknisk hjälp till detta använde jag utskrift av materialet, blädderblock och "post-it"-lappar där jag skrev ner olika temaområden, jag använde mig av "temakartor", ungefär som "mindmapping" där olika grenar, temata, slutligen kunde förenas i några enskilda områden. Under uppsatsarbetets gång har även dessa tema fått ändra benämning när text och tema sammanförts.

Efter intervjubearbetningen läste jag ytterligare litteratur för att fördjupa förståelsen och ev finna fler aspekter till min slutdiskussion.

I denna undersökning varvar jag teori med empiri. De teoretiska avsnitten kommer från olika litteraturstudier. Jag har sammanfattat litteratur så de kommer under

passande avsnitt till empirin. Dels består empirin av citat ur intervjuerna, dels har jag sammanfattat vissa fakta från intervjuerna. Teori och empiri kopplas samman i en diskussion i slutet av varje avsnitt.

4.2.2 Metodproblem

Eftersom jag själv arbetar som kurator kan detta ha bidragit till metodproblem, samtidigt som det kan ha varit grund för metodmöjligheter. Jag uppfattar mina olika intervjuade personalgrupper som öppna för reflekterande av den egna och andras yrkesroll och det finns alltid ett intresse att begrunda, fördjupa sig i, utveckla kuratorsarbetet. Att urvalet delvis varit "handplockad" och delvis intervjuats på någon annans rekommendation och inte slumpmässigt utvald kan ha påverkat frågorna i någon riktning.

Moren (1998) uppger att om en utomstående person som inte annars är involverad i verksamheten utför undersökningen kallas undersökningen extern. Det kan vara bra om man söker övergripande kunskap eller om verksamheten präglas av interna konflikter. Om undersökningen ska finna någon slags beskrivning av arbetsprocessen och utveckling av insatser kan en intern undersökning vara att föredra. Då kan den interna undersökarens närhet och kulturkompetens väga upp den externa undersökarens distans och objektivitet (Moren 1998). Jag har varit lite både och eftersom jag intervjuat personer både i och utanför kommunen. Jag har dock inte intervjuat mina allra närmaste medarbetare.

Det har säkert varit oklart vilken min roll är, om jag är kurator eller student i dessa sammanhang trots att jag upplyst om i vilken roll jag befinner mig vid intervjutillfället.

Olika kuratorer har arbetat olika länge i yrket och detta präglar säkert innehållet i intervjun. Att jag själv är tämligen färsk i yrket kan påverka mina frågor så att de inte varit tillräckligt insiktsfulla? Samtidigt kan detta uppvägas av att jag ända arbetat med socialt arbete inriktat mot ungdomar under många år.

Det kan ha varit svårare att svara på mina frågor för den som inte fick dem i förhand. Några önskade i efterhand att de skulle fått frågorna innan för att kunna förbereda dem bättre. Med mitt lilla intervjuunderlag kan jag inte se tendenser på hur svaren påverkades av detta. Det kan vara viktigt att tänka mer noggrant på dessa aspekter och att fatta ett mer aktivt beslut än jag gjorde i den frågan.

Jag har vid intervjuerna sagt / skrivit att de som besvarar mina frågor inte ska utgå från befintlig kurator, utan att det är kuratorsrollen som jag är intresserad av. Det finns en risk med att människor ändå tänker på den kurator de kommit i kontakt med och utgår från denna. Min mening är alltså inte att utvärdera enskilda kuratorer utan yrkesrollen som fenomen.

Jag har valt att endast intervjuar fyra personalkategorier. Urvalet av yrkesgrupper hade kunnat vara större, men jag valde att välja de yrkesgrupper jag ansåg vara mest relevanta för att få en bild av synen på kuratorns yrkesroll. Och jag har på något sätt varit tvungen att begränsa mig. De personalkategorier jag har intervjuat har större samarbete med kuratorer än t ex vaktmästare och städerskor och de bör ha en bild av vad skolkuratorn arbetar med. En rektor är arbetsledare och har det yttersta ansvaret för skolkuratorns arbete, läraren ger bl a uppdrag, och får bl a handledning av skolkuratorn, skolsköterska och skolkurator har ofta fokus på gemensamma ungdomar och arbetsområdena kan gå in i varandra och skolkuratorn själv måste ha en upplevelse om sin egen yrkesroll.

Informationen om synen på kuratorer blir begränsad av att inte ha med eleverna. Arbetet hade dock blivit alltför omfattande, i denna uppsats hade jag kunnat välja att fokusera på eleverna men i så fall endast på dem, nu valde jag att fokusera endast på yrkesmänniskor.

5. UNDERSÖKNINGSRESULTAT

I undersökningsresultatet har jag valt att redovisa min undersökning i olika huvudrubriker där var och en av huvudrubrikerna har tre underrubriker. I första delen sammanfattar jag relevant litteratur till problemområdet, i andra delen redogör jag för resultatet i intervjuerna och i tredje delen länkar jag samman de två förstnämnda. Jag hänvisar huvudsakligen till Edgren vad gäller skolkurator och skola, Moren använder jag mig huvudsakligen i samband med professionen i relation till organisationen och Moxnes finns företrädesvis med i jämförelse mellan kuratorn i skolan och kuratorn på sjukhuset.

5.1 En skolkurators arbetsuppgifter och kompetens

*Jag står upp en morgon
Ifrån alla mina sorger
Jag binder mig med vredes linda
Från man och kvinna,
Ifrån svärd, ifrån värld,
Ifrån all min ofärd.
Såskall hat och avund smältas
På mig i dag
Som saltet smältes
I friska vattnet*

Gammal trollformel (Mot ovänner). Ur *Svenska trollformler* av Bengt af Klintberg

5.1.2 Teori

I SOU 2000:19 menar Edgren att kontakten mellan individ och kurator sätts i fokus. I samtalet stöds individen att ta ansvar för sina behov och agera för att förändra sina livsvillkor. Kuratorer ansvarar enligt SOU 2000:19 ofta för arbete med konflikter mellan elever och elevgrupper. Kurator har en viktig roll i samarbetet mellan elev, föräldrar och skola. Kurator kan medverka i utvecklingssamtal om det skulle vara befogat (SOU 2000:19). Kurator är en viktig person för elever som söker och erbjuds samtal. Kuratorer har kunskaper i hur sociala och psykologiska faktorer påverkar individer eller grupper. Kurator har ofta kompetens i handledning (efter vidareutbildning). Kuratorn har juridisk grundkompetens med specialitet på sociallagarna (SOU 2000:19). Kompetens i socialt arbete innebär att ha en helhetssyn på individen och att se problem på individ- grupp och organisationsnivå. Socionomen arbetar med stödsamtal, rådgivning och psykosocial behandling och har ofta fått ta ett ansvar för sex- och samlevnad, ANT, mobbning – en orsak till detta är att det finns eldsjälar som arbetar för det (SOU 2000:19).

De kunskaper och yrkeskompetens kuratorer besitter borde utnyttjas i skolans utvecklingsarbete och påverka skolan som system (SOU 2000:19).

I SOU 2000:19 skriver att lärarlagen inte på egen hand kan klara av elevernas alla svårigheter eller komplicerat sociala levnadssituationer. Till sin hjälp behöver de elevhälsans personal.

Elevhälsa ska enligt SOU 2000:19 vara tillgängligt för elever, föräldrar, lärare, arbetslag, annan skolpersonal och arbetsledning.

Morens (1992) uppfattning är att socialt arbete kan se ut på olika sätt:

- Ibland innebär socialt arbete insatser i form av service, exempelvis rådgivning och ekonomiskt bistånd. Då är insatserna begränsade och kräver enligt Moren inga krav på den biståndssökande att exempelvis ändra livsföring.
- Ibland innebär det sociala arbetet att problem grundlagts under en lång tid och att socialarbetaren inte kan medverka till positiv förändring genom enkla insatser eller beslut. Då blir uppgiften att medverka till en omgestaltning av en annan människas livssituation. Detta kräver enligt Moren (1992) en varaktig, hållfast och ganska djupgående relation till den biståndssökande. Relationen blir ett villkor för förändring och ställer stora anspråk på socialarbetaren vad gäller person, förhållningssätt och professionellt kunnande.

Dessa två arbetsuppgifter och genomförandet av dessa är enligt Moren mycket olikartade. Moren (1992) betraktar livsomgestaltning som en grundläggande aspekt i det sociala arbetet, samtidigt som han ser det som det sociala arbetets blinda punkt.

Moxnes (1997) uppger att i en personrelaterad och flexibel arbetsmiljö har den anställdes arbetsstatus större betydelse för prestige, makt och inflytande. I en byråkratisk, auktoritär och regelmässig arbetsmiljö blir den anställda värderad och uppskattad enligt lönestatus.

Arbetsstatus och lönestatus ska enligt Moxnes (1997) ha en balans. Om det är obalans, t ex att en person får hög lön i förhållande till ett dåligt arbete, resulterar det i ett missnöje, grinighet, förakt o d. Kommunikationen till denna person blir låst och konstig. Han har få nära kontakter (Moxnes 1997).

I Moxnes (1987) undersökning visade det sig att socionomerna blev tilldelade egenskaper som de egentligen inte hade. De fick aldrig chans att visa vad de dög till (Moxnes 1987).

5.1.3 Empiri

"Skolkuratorsyrket är luddigt"

"Kan inte säga var tyngdpunkten finns i arbetet, det är ganska fritt och det beror på vilket område som är angeläget på just den skolan. Det finns kanske mycket mobbning...så lägger man ner tyngdpunkten på detta."

Huvuduppgiften för skolkurator är kontakten med elever och deras föräldrar.

"Man ska kunna möta alla elever på var och ens nivå."

”Eleverna är ...det viktigaste i kuratorns kontakter. Man ska alltid ha elevernas bästa för ögonen.”

Lärarkontakter är också en stor del i arbetet.

”Lärare kommer och frågar vad de ska göra med den och den eleven och så diskuterar man det. Lärare kan också ha svårt att veta hur de ska förhålla sig till en speciell elev eller till en klass. Ibland finns jag med i samtal som läraren ska ha för att stötta”

En skolsköterska ser gärna att kuratorns arbete är ett komplement till hennes och att dessa två arbeten går in i varandra. Skolsköterskan ser ofta sig själv som kuratorns viktigaste part i arbetet och anser sig kunna dela arbete med grupper, enskilda samtal och arbete i klassen vad gäller samlevnadsundervisning till exempel.

I intervjuerna framkommer det att både kuratorer och andra yrkesgrupper är överens om att kuratorer ska arbeta med individuella elevkontakter och med deras familjer. Kurator kan konflikthantering. Att de ska vara engagerade i mobbning arbete är också ganska vedertaget såsom arbetet med olika grupper. Kuratorn är oftast inblandad i ärenden med elever som är utsatta på ett eller annat sätt. Alla är också överens om att läraren i skolan är kompetent att utföra elevvårdsarbete upp till en viss nivå innan skolkurator kopplas in. Andra saker som nämns är klassrumsarbete vid konflikter, projekt arbeten av olika slag gällande droger, sex och samlevnad.

Olika yrkesgrupper lägger stor vikt vid kuratorns personliga egenskaper och intressen:

”Det beror mycket på personliga egenskaper”

”...personlig lämplighet”

”Det är väldigt olika hur kurator jobbar. Det beror på intressen och lite vad man tror på själv. ”

”Vissa kan forma sitt arbete själv, är man aktiv och drivande har man ett stort inflytande.. - - - Kuratorns arbete är olika beroende på vad man har för intressen, vad de är intresserade av att jobba med själva. ”

”Om kurator är osäker på en uppgift hon uppmanas göra måste man hitta andra vägar. Det är bättre att satsa på det som ger bra resultat, annars kommer detta inte att lyckas...”

”Det är viktigt att resonera och delge sina förväntningar så att alla vet var de har varandra. Ju tydligare man är om sitt arbete desto mer optimalt blir det.”

Även antal ärenden beror på personliga egenskaper. Är kuratorn känd vet fler hur man ska kontakta henne och de vet vem hon är vilket underlättar

”Den kurator jag känner tar föräldrarna kontakt med direkt men det tar nog väldigt lång tid att bli känd”

”..ärenden kan komma via rektor eller lärare ber mig gå in i klassen och jobba med en grupp eller om det är mobbning att jag då går in.”

Kuratorn om sitt eget arbete:

”Jag kanske kastar bort min kompetens. Utbildningen som man gått måste ständigt kompetensutvecklas, man måste fräscha upp kunskaper och skaffa sig nya. Jag känner att det inte finns någon som ser min kompetensutveckling. Det finns ingen tanke bakom kuratorernas fortbildning. Ibland känner jag mig mycket oprofessionell.”

”Ingen vet egentligen vad en skolkurator gör så vi kan göra vad vi vill. Skulle vi få större utrymme skulle skolan se annorlunda ut”

”Jag har förklarat ganska ingående för rektor vad det är jag arbetar med men det verkar ändå vara svårt att sälja in det”

”I dag i skolans verksamhet har vi inte så stort inflytande därför att man i skolan inte tar till vara vår kompetens. Vi skulle kunna göra mycket mer i förändringsarbetet.”

Att skolkurator används optimalt är det ingen som riktigt tror. För det mesta uppges anledningen brist på tid som en orsak. Om kurator används på ”rätt” sätt sägs ofta bero på rektorn. Ofta tar enskilda ärenden överhanden och det blir inte tid till mer övergripande ärenden. Även arbetsförhållanden som innebär arbete på flera skolor ses som hinder.

”Det finns högar med problem som man bara lägger hos mig”

”Hindren ligger mest i organisationen.”

”Skolan är så kunskapsinriktad”

”Det är inte lätt att ställa krav på att hon ska vara med oss bara när man vet att hon sitter på en annan skola och jobbar med ett gäng strulpellar. Det ställer mycket krav och trycket ökar på skolkuratorn.”

”Det är ett hinder för kuratorn att utföra ett bra jobb då hon är så splittrad på fler ställen, på olika skolor med olika skolledning. Det är svårt att vara tillgänglig för områdeschefen.”

”Kanske ligger det en tradition hos oss socialarbetare att vara dåliga på att tydliggöra vad vi egentligen arbetar med”

Skolsköterskan har också erfarenhet att skolsköterskekollegor skött kuratorns arbete och att personliga egenskaper avgör hur arbetsuppgifterna blir skötta. De andra intervjuade yrkesgrupperna anser också att de ibland får arbeta som skolkurator:

”En skolsköterska eller psykolog kan ersätta kuratorns arbetsuppgifter. Jag har erfarenhet av att skolsköterska har tagit över kuratorns arbetsuppgifter.”

”Jag känner en kurator som inte är socionom”

"Ibland kan...elever ha ett motstånd till att gå till kurator för att det betyder något speciellt, ibland har de ett motstånd att gå till läraren av olika anledningar..."

"Som "lekman" får man jobba som kurator väldigt ofta och sitta och lyssna på elever som har problem..."

"Om kurator inte finns tillgänglig får jag som ytterst ansvarig ta de nödvändiga samtalen."

"Jo, de har sin specialistkunskap men egentligen är det vi lärare som mest får vara kuratorer."

Dock finns det vissa saker som fattas gällande kompetensbiten:

"Jag har arbetat med elevvård men jag har aldrig konkurrerat med kuratorn. Kuratorn kan aldrig ersättas helt och hållet av en yrkesgrupp. Kanske kan man ta delar av det. Även jag känner mig kompetent att prata."

"Kanske om man samlar ihop 7-8 utvalda personer på den här skolan kan de kanske göra det..."

"De som arbetar mest likt är fritidspedagoger, speciallärare, psykologer... Men det finns ingen annan yrkesgrupp som har vår tvärvetenskapliga kompetens och som jobbar med psykosocialt behandlingsarbete som vi. "

Kuratorerna själva anser att de är outbytbara. Vissa arbetsuppgifter överlappar varandra, men bitar såsom juridik, gruppdynamik, svåra samtal kan ingen annan ta hand om. Flera tycker att de borde sitta med i ledningsgruppen och att denna kompetens i skolan kan användas mer med rektors goda vilja.

"...men inte hela biten, nej, det finns ingen. Vi har ju hela den sociala, psykosociala biten. Vi har ju den kunskapen och den kompetensen. Vissa bitar i lag och rätt..."

"Andra befattningshavare kan känna sig osäkra på hur de ska samtala med elever och familjer, när det gäller svåra och känsliga frågor, som också påverkar elevens skolsituation. Jag kan hjälpa till genom att delta i eller leda samtalet eller vara med vid planeringen för samtalet. Jag kan prata om hur samhällsfaktorer påverkar det dagliga livet. Jag kan bearbeta relationer till andra: kamrater, föräldrar. "

"Det är ingen som frågar efter min kompetens när det handlar om organisationen, jag har läst inriktningen mot organisation men man tror nog att kuratorn är ensidigt intresserad av att ha samtal med elever, vi pratar själva om helhetssyn men det är nog svårt för andra att fatta vad vi menar och vad vi kan på olika plan."

Det talas om kurator i skolan vid vissa tillfällen, genomgående då kurator inte finns tillgänglig, eller då det fattats kurator på skolan

"Finns det inga kuratorer är det jobbigt. De jobbar också på flera olika skolor, här jobbar hon halvtid. Det är svårt om det händer något en onsdag när man vet att hon

är på den andra skolan. Då kan man inte ringa och rycka henne därifrån. Mycket jobb får vänta tills hon kommer tillbaka. Det märks särskilt när det är lärare som behöver mycket stöd och hjälp.”

5.1.4 Analys

Det är svårt för samtliga yrkesgrupper att hitta bra beskrivningar på vad kuratorn arbetar med. Det är svårt att konkretisera en kurators arbetsuppgifter och ofta refereras till de uppgifter deras närmaste kurator utför. De olika yrkesgrupperna har olika uppfattningar om vad en kurator gör. Det kan bero på hur mycket erfarenhet han eller hon har av att ha samarbetat med en eller flera kuratorer. Rektorn har ofta en god teoretisk uppfattning om kuratorns arbete, men har inga detaljkunskaper trots att han eller hon anser sig kunna behärska kuratorns arbete. Kurator verkar inte ha tydliggjort vad hon ska arbeta med, möjligtvis förankrar hon detta hos rektor.

Kuratorerna beskriver själva sitt arbete som livsombildning, det framkommer i mycket liten utsträckning att arbetet skulle innebära ren service så som Moren beskriver det. Det finns heller ingen beskrivning på att kurators arbete skulle innefatta någon specifik varaktig relation som kännetecknar Morens beskrivning på biståndsrelationen.

Edgrens beskrivningar på kuratorns grundkompetens i t ex juridik, handledning och ett arbete enligt en helhetssyn framkommer ingenstans eller väldigt lite i empirin. Däremot talar flera kuratorer om att deras kompetens i det organisatoriska arbetet och kunskaper om större sammanhang än individer och grupper inte blir använt. Edgren och kuratorerna är alltså överens om att de skulle kunna finnas med i fler sammanhang och vara med i att förbättra skolan som system.

Alla yrkeskategorier har uppfattningen att de kan utföra skolkuratorns arbete, åtminstone till viss del och att även andra yrkesgrupper som har med människor att göra, exempelvis präster och psykologer, har ungefär samma arbetsuppgifter. Det framkommer att kuratorns arbetsstatus är viktigare än grundkompetensen. Till skillnad från Moxnes undersökning så verkar det som att skolkuratorn har en hög arbetsstatus enligt de andra men att kuratorn samtidigt som i Moxnes undersökning känner sig missförstådd, främst i fråga om organisatoriskt arbete. De som inte arbetar som kuratorer säger sig samtidigt själva inte ha kunskaperna om gruppdynamik och konfliktlösning som socionomer har. Kuratorer känner sig outnyttjade och menar att de har mer kompetens som borde ses.

Moxnes säger att ju mer flexibel arbetsmiljön är desto mer roll spelar arbetsstatus. Betyder detta att skolans arbetsmiljö är så flexibel att det kan finnas mer eller mindre seriösa förväntningar på kuratorns arbete och att det är personen bakom kuratorn som spelar den största rollen?

5.2 Samarbetsparter i och utanför organisationen och relationerna till dessa

5.2.1 Teori

Elevhälsans arbete utifrån en tvärvetenskaplig kompetens kan arbeta med utvecklingsarbete på organisatorisk nivå, programarbete, krisberedskap, krisbearbetning, sex och samlevnad, relationer, stresshantering, konfliktlösning, ANT, samarbete i arbetslag, handledning, konsultation, utredning och stöd (SOU 2000:19).

Elevvårdspersonal har enligt SOU 2000:19 ett behov av att träffa kollegor och utbyta professionella erfarenheter inom den egna yrkeskategorin.

SOU 2000:19 betonar att det är viktigt att kurator har samverkan med andra instanser. I beskrivningen av kuratorns arbetsuppgifter finns samverkan med myndigheter och instanser utanför skolan med.

Det är genom rektorns engagemang som elevvårdens verksamhet får status, blir prioriterad, får inflytande och kan påverka övrig verksamhet i skolan (SOU 2000:19).

Att vara medlem i en organisation innebär enligt Moxnes (1987) att dela en social verklighet med andra människor. Hur verkligheten ser ut har betydelse för den enskilda människan. Organisationer innefattar också förväntningar, arbetsfördelning, kommunikationskanaler, positiva/negativa känslor mm. Moxnes menar att allt detta bildar en känslomässig och beteendemässig struktur och denna struktur avgör till stor del hur den enskilde personen i organisationen fungerar.

När det sker en konfidentiell kommunikation, en icke officiell kommunikation kallar Moxnes (1987) den för paraterapeutisk kommunikation. När underordnade i hierarkin har saker tillsammans med patienten.

Ledaren måste enligt Moxnes (1987) vara säker och ska kunna reducera eller dölja sin egen ångest. Då finner personalen ett visst lugn. Ledningen måste ha minst ångest av samtlig personal.

5.2.2 Empiri

Skolsköterskan är ofta en viktig part att samarbeta med.

”Vi har gjort en del övergripande planer... tillsammans. Vi har skrivit remisser till BUP ihop. Vi har arbetat med gruppverksamhet... och vi har träffat elever individuellt i samtal”

Rektorer betonar att de är verksamhetsansvariga, men behovet av både dialog och förankring skiftar.

”Jag har ansvar för verksamheten och bör veta vad som händer”

”Vad kuratorn gör har jag inget behov av att veta, jag litar på att hon gör sitt jobb och jag vill inte lägga mig i”

”Det vi pratar om på evk räcker för mitt behov av kunskap”

Kurators arbete med rektorer sker på olika plan; ibland är rektorn en arbetsledare men kuratorn kan också fungera som handledare för rektorn.

"Vi har regelbundna träffar med varandra. Rektor ska veta vad jag har för tankar och planer, hon är mitt naturliga bollplank"

"Kurator har handlett mig i flera svåra elevärenden. Hon har kunnat lugna mig och säga att detta är riktigt, du kunde inte ha gjort det bättre..."

"Jag har fått vara lite arbetsledare för min rektor ibland för hon har haft en del problem med personal, där har vi kunnat resonera och jag kan se att jag har tillfört det mesta."

En lärare säger:

"Jag tror att det beror mycket på chefen. Har man en som inte går in, pekar och man fritt får forma jobbet - - det har väldigt mycket att göra med vem man har som chef. En annan rektor jag har är pappersmänniska, ska ha allt i skrift, kontrollera och ha sista ordet."

Personal inom skolan som nämns är lärare, talpedagog, speciallärare, syo, rektor. Elevvårdskonferensen nämns som ett viktigt forum, även teamarbete.

"Kuratorn är en del i teamet med lärare som en resurs och det ska man vara tacksam för eftersom det är för barnens bästa."

Lärare beskriver sina erfarenheter av kurators arbete.

"Jag fick inte någon hjälp, hon sa till mig att göra det och det, så skulle hon arbeta med eleven om det blir värre... Vad ska hon göra egentligen?"

"Jag hade med kuratorn vid några utvecklingssamtal men det gjorde att familjen kände sig hotad."

"Föräldrarna blev jätteglada när kuratorn förklarade att hon kunde hjälpa till med att skriva en remiss till BUP. Jag vet ju inte hur man gör eller vem som kan söka hjälp där, hon kompletterade verkligen mig som lärare i den situationen."

"Kuratorn har hjälpt mig med en klass som är extra tung."

"Hon hjälpte mina elever som hade frågor om familjevåld – de har kunskaper som man inte vet själv, jag fick veta via skolsköterska att hon (kurator) kan sådant."

"Hon kan ju också leva anonymt på kuratorsexpeditionen eller så kan hon vara utåtriktad."

"Vad man får ut av henne beror på relationen. Men rätt hjälp från kurator minskar problem i undervisningen."

Kuratorer har olika erfarenhet av olika lärare.

”Det är så olika, visst har jag ett samarbete med lärare, men det är så olika. Jag har olika stadier. Lågstadielärare vill ha samarbete runt eleven. De vill prata om klassrumssituationen, de vill prata inför utvecklingssamtal, hur de ska kunna ta upp saker och ting... En del lärare säger: Ta nu eleven och trolle med den så att det kommer ut en bra elev fit for fight (skratt). Högstadiet är annorlunda. Där finns så många olika lärare. Man ser inte helheten hos eleven på samma vis. Ja, det är lättare att ha samarbete på de lägre stadierna. Högstadiet ser väl inte samarbete så angeläget som en låg- eller mellanstadielärare.”

”Jag har varit i klasser och det känns jättebra - - - Läraren måste tycka att det här ska göras – den här tiden är viktig att sätta av. Jag har tagit en hel dag och träffat alla tillsammans i grupp. Då måste skola och lärare prioritera..”

En lärarkontakt börjar oftast med att läraren vill att kurator samtalar med en elev. Kuratorn däremot startar med att handleda för att sedan gå in i ärendet om det verkar ha en viss dignitet.

”Ibland vill jag kolla: är det så angeläget som läraren säger...”

”Om vi inte fanns skulle man sakna ventilen, man kanske fastnade i ärenden, inte hade förmåga att se saker och ting ur vårt perspektiv. Vi hjälper till för stunden känns det som ibland, punktinsatser och då är det jätteuppskattat. ”

Även kuratorer på andra skolor är viktiga samarbetsparter.

”Utan mina kuratorskollegor på andra skolor skulle jag inte klara det här arbetet”

”Man behöver en ventil där man kan tala om saker och där man vet att det andra vet vad man talar om. Det är också bra att kunna pusta ut någonstans där andra har samma behov. Saker man gör blir inte fult eller så”

”Skolpersonal har så orealistiska förväntningar på kurator, som om hon skulle stå ut med allt men det gör vi ju inte.”

Kurators samarbetsparter utanför skolan är oklara.

”Exempelvis ska det finnas rutiner, det finns alltid utvecklingsmöjligheter – man kan utveckla tydligare gånger: när tar vi kontakt, vilka ska vara inblandade, fallbeskrivningar, vem tar kontakt från skola respektive soc. Man kan utveckla det förhållningssättet och informera föräldrar om att samarbetet finns. Det är också viktigt att informera personalen i skolan om samarbetet och gången emellan.”

”Jag vet att kuratorerna har regelbunden kontakt med soc. Jag vet inte vad de pratar om, ifall det är enskilda elever eller annat...”

”Jaa.... (tvekan) Har de samarbete med BUP kanske?”

Personalkategorierna som inte är kuratorer har en skeptisk inställning till socialförvaltningen. Kurator har en annan uppfattning:

”Det är lättare att samarbeta med soc i och med att vi har samma bakgrund, vi talar samma språk och kan förstå varandras sätt att arbeta.”

”Samarbetet med soc har alltid fungerat”

Handledning med externa handledare nämns också som en viktig del i kuratorns kontakter och samarbete.

”För att kuratorn inte ska bli alltför involverad och få distans till sitt arbete behövs en utomstående att bolla med”

Respons är viktigt att få av samarbetsparter. Kuratorer får inte höra någon slags respons speciellt ofta, de tror att den är både positiv och negativ. Kuratorer uppger också att de får positiv respons av elever, föräldrar när de känner att det fått hjälp, lärare uttrycker också positiv respons

”Hos oss får kurator respons och den är 100% positiv. Hon kommer med idéer och är väl förankrad här och jag hoppas att hon känner det.”

”När man finns mycket i verksamheten när man inte gömmer sig eller skärmar sig ifrån och håller sig för sig själv. Resultatet i arbetet avgör responsen, när man ser att det händer något när man jobbar med en elev eller familj. Händer det inget undrar man kanske vad det är fråga om.”

5.2.3 Analys

Samarbetet med andra är nödvändigt, menar Edgren. Men samarbetet har brister ibland. Lärarens erfarenheter av kurator beror dels på de förväntningar de har på kuratorsrollen, dels på hur mycket erfarenhet man har av samarbetet med kuratorn. Kuratorerna har också en viss skepsis till lärarens förmåga att bedöma om ärenden verkligen är något för henne. Hur kuratorns samarbete med yrkesgrupper utanför skolan ser ut är mycket oklart bland övrig personal.

Edgren talar om vikten av det tvärvetenskapliga arbetet men den verkar till stor del gå förlorad då det inte framkommer så mycket om arenor där det kan ske utbyte av mer djupare professionell art mellan flera av yrkesgrupperna.

Man är överens om att kuratorns yrkesrelationer kan innebära en närhet som inte finns hos många andra yrkesgrupper inom skolan. En del hänvisar till att sekretessen kan vara en orsak. Kurator kan även ge andra yrkesgrupper råd i relationer.

Detta kan också leda till att kurator enligt Moxnes har paraterapeutiska relationer i sitt arbete. Det innebär att samarbetsparter och kurator själv kan se kurator både som en del av och som en del utanför organisationen.

Skolkuratorns relation till sin rektor verkar vara splittrad. Dels är rektor en arbetsledare men behöver också handledning. I enlighet med Moxnes åsikter borde rektor förväntas ha minst ångest i organisationen. Om skolans arbetsroller skulle fungera i enlighet med empiri och Moxnes så är strukturen i organisationen felaktig utifrån kuratorns yrkesfunktion. Om rektorn ska kunna vända sig till kurator med sin ångest, ska kurator inte vara underordnad rektor.

Edgren talar om rektors engagemang i kuratorns arbete. Rektorn har ofta ett engagemang men har brister i kunskap för kuratorns arbete. Detta kan medföra att kuratorn uppfattar att rektorn brister i engagemang.

Det verkar som att verklighetsbilden enligt Moxnes för kuratorer och andra i organisationen inte är riktigt samstämmig. Den känslomässiga och beteendemässiga strukturen för skolkuratorn blir oklar vilket medför ett "glapp" i känslan av sammanhang.

5.3 Socialarbetare i organisationen

5.3.1 Teori

Moren (1992) ser organisationen som en uppsättning mellanmännisklig kommunikation som sammanhåller och vägleder en grupp människor inför en gemensam arbetsuppgift. Det är inte den formella organisationen, som möjliggör och anger villkoren för samspelet – det är dessa samspel som är organisationen.

Det är enligt Moren (1992) i den mellanmänniskliga kommunikationen som villkor såsom öppna/dolda budskap, koder, giltig syn på arbetsuppgiften, vad man får och inte får göra, skapas, vidmakthålls och förändras. I dessa relationer avläser man en annan slags organisation än den vi ser i ett organisationsschema. Verksamheten och organisationen kan betraktas som skilda fenomen, men de är parallella rationaliteter skriver Moren (1992). Organisation skapas, vidmakthålls och eventuellt förändras i och genom verksamheten. Om man skiljer dessa åt leder de inte till utveckling utan till mystifiering (Moren 1992).

I ett system måste socialarbetaren enligt Moren (1992) ha en legitimitet, dvs en trovärdighet, ett erkännande. Innehåller organisationen ett sätt som möjliggör kunskaps- och erfarenhetsöverföring som innebär nya tolkningsmöjligheter, ökar handlingsutrymmet för socialarbetaren. I relationen mellan biståndssökande och socialarbetare, blir socialarbetarens makt den biståndssökandes makt (Moren 1992).

Moren (1996) skriver att socialarbetarens viktigaste uppgift är att ge röst åt, företräda och bistå den utsatta människan. Uppdraget kommer inifrån professionen. Socialt arbete definieras med hänvisning till ett antal yrkesroller: socialsekreterare, kurator, fältassistent. Socialt arbete låter sig alltså definieras av socialtjänsten, sjukvården, skolväsendet. Det innebär enligt Moren att andra än socialarbetarna själva bestämmer yrkets inriktning och kompetens. Socialarbetaren bedriver enligt Moren sitt arbete i ett spänningsförhållande till den egna organisationen och dess anvisningar för uppgiftens genomförande. Socialt arbete är en fristående kraft – då blir lojaliteten till den utsatta människan en drivkraft. Socialarbetare har en tendens att låta sig smälta in i administrativa regler man för tillfället råkar befinna sig framför. Detta inverkar menligt på den professionella integriteten. Att handlägga bistånd saknar anvisningar och legitimitet. Rätten att på lång sikt kunna förändra sin situation med hjälp av mänskligt bistånd inte finns lika noggrant reglerad i lagen som rätten för sociala myndigheter att ta till tvång. (Moren 1996).

Moren (1992) jämför också problemseende med utbrändhetstänkande, vilka enligt Moren båda uttrycker distansens princip. Man menar att utbrändhet beror på svåra och krävande arbetsuppgifter: ju mer man arbetar med dessa, desto mer skadad blir

man. Enligt Moren beror utbrändhet på avsaknaden av genuina kontakter med människor i svåra livssituationer. Det är organisationen av arbetsuppgifter som leder till utbrändhet: distanserade, formella och manipulerande kontakter som enligt Moren (1992) leder till utbrändhet.

Problemlösning innebär enligt Moren (1992) att man tänker att socialt arbete ska resultera i en åtgärd som ger ett resultat. Detta tänkande uttrycker också en begränsad världsbild, nämligen en människa som objekt, samhället som rationellt och planeringsbart och att kunskap är instrumentell. Problemseende bygger enligt Moren på att problemet är en avvikelse och att den ska återföras till det normala. Där finns en angivelse om vad som är rätt och vad som är fel. Man utgår ifrån att "vi" normala ska hjälpa "dem" med problem. Detta grundlägger en distansering från den biståndssökande. Kommer socialarbetaren för nära, riskerar man enligt Moren att upptäcka sig själv på den andra sidan. Då är det inte möjligt att tänka i termer av normalt/avvikande eller problemlösande. Socialarbetaren har ändå världsbilden innefattande problemseendet djupt inrotat i sig och detta hindrar socialarbetarens möjligheter att tolka sin arbetsuppgift. För att kunna medverka till omgestaltning menar Moren måste man överskrida problemseendets gränser (1992). Enligt Moren kan organisation ses om "en social kontext som konstitueras av mellanmänskliga samspel" (s 22, 1992). Det sociala arbetet är "ett erbjudande om mänskligt bistånd i syfte att synliggöra nya tolkningar och handlingsmöjligheter i en socialt utsatt livssituation" (s 22, 1992). Mötet socialarbetare – biståndssökande är ömsesidig. Man möts som människor och inte som roller.

Moren (1996) beskriver att det i det sociala arbetet finns spänningsfält som socialarbetaren måste finnas i. I spänningsfältet *anpassning – omgestaltning* är socialarbetaren dels en förvaltare (av socialpolitiska, utbildningspolitiska) regelsystem, dels är hon ifrågasättare av systemet. Spänningsfältet *mig själv – den andre* uppstår det enligt Moren (1996) en ömsesidighet: det som händer den andre händer också mig, man riskerar att upptäcka sig själv i den andre. Både klient och socialarbetare lär sig något nytt om sig själv och samhället.

5.3.2 Empiri

I intervjuerna framkommer att det finns schema över organisationen, men det innebär inte att detta schema följs:

"Så finns det... schema för hur våra ärenden inom elevvården ska skötas men det finns informella vägar, schemat stämmer inte och informationen har en obegriplig väg... plötsligt har någon gjort något och någon har ansvar för det men jag vet inte alltid hur det har gått till och varför."

De kommuner jag varit i kontakt med har samma organisation för kuratorer, nämligen att de arbetar på flera skolor och verkar under flera verksamhetschefer, som är ytterst ansvariga för kuratorernas arbete. De har olika samarbetsparter inom elevvårdsarbetet.

"Skolsköterskan som arbetat här länge tror att hon har uppföljningsansvar för mitt arbete"

"Rektorn lägger sig inte i"

"...man jobbar mycket nära rektor"

"Tyvärr har vi [skolsköterskor] ett dåligt samarbete med skolkurator"

"Kuratorer och skolsköterskor har det närmaste samarbetet"

Även inom samma kommun

"Elevvårdsärenden är väl strukturerade"

"Jag förstår inte hur ärendet runt denna elev lades upp. Det har hänt andra gånger också"

Formellt definieras kuratorns arbetsuppgifter av rektor men skolpersonal har uppfattningen att det till största delen är kurator själv som bestämmer och definierar sitt arbete:

"Rektorn kan prioritera ärenden genom att säga att "det här är viktigt..." --- Skulle jag säga, "jag kan inte" tror jag att rektorn accepterar det. Jag upplever att mina rektorer har ...dålig kunskap om vad...socionomkompetens innebär....det är svårt för dem att prioritera."

Kurator blir ofta tillfrågad om att ta ärenden i en elevvårdskonferens:

"Man vet aldrig hur det kommer att gå, man säger att "jag prövar att få kontakt med eleven men sedan kanske den inte vill träffa mig och då börjar man på ny kula, på något annat sätt... Skolan är väldigt resultatnriktad men ibland blir det inte de resultat de förväntar sig eller så tar det väldigt lång tid för att resultaten ska uppnås och då blir de väldigt otåliga."

Kurator kan komma i kontakt med sina ärenden på olika sätt:

"Det vanligaste är väl att elever kommer själva eller att föräldrar ringer
Eller så är det vanligast att det kommer från skolsköterskan, kanske från områdeschefen eller rektorn ibland"

"Arbetsenheten tar den mesta elevvården men blir det kris, har vi kört fast tar vi kurator till hjälp. Jag har haft flera olika kuratorer och har rätt olika intryck."

I intervjuerna har bara vid enstaka tillfälle hört ordet problemlösning, ordet "stöd" däremot används av de flesta jag intervjuat. Däremot talas det ibland om "åtgärder" och att kurator är någon som förväntas "fixa" elever som skolkar, är aggressiva eller har något annat icke önskat beteende i skolan. En del lärare ser detta som en självklarhet.

"Det kom en lärare och sa på allvar till mig att nu skolkar den här eleven och att jag fick en tid på mig som han tyckte skulle räcka för att få eleven skötsam igen...!!"
(skratt)

Lärare, rektor nämner ordet utbrändhet vid några tillfällen. De kan uppleva det som att eleverna har förväntningar om att de ska ställa upp på sociala samtal och att man inte orkar med detta.

”...vi ska inte engagera oss för mycket i eleverna. Man blir uppslukad och utbränd.”

Om mötet med elever säger en kurator:

”Detta arbete är så fascinerande, för man behöver egentligen aldrig öppna en bok för att läsa om människoöden, verkligheten överträffar fantasin och man kommer också närmare sig själv. I början hade jag ett ”klient-tänkande”, alltså si och så gör klienter, men i skolan träffar man ju alla och alla samhällsklasser har sina problem och inga problem är mindre allvarliga för att de finns i så kallade finare familjer... Den här uppfattningar om problemfamiljer finns ju överallt kring en, också bland samarbetsparter i skolan och de är svåra att bemöta. De är så inrotade.”

5.3.3 Analys

I den mellanmänskliga kommunikationen enligt Moren finns en brist i samspel inom skolan. Det blir svårt att genom gemensamma koder tilldela kuratorn klara arbetsuppgifter, och olika uppfattningar mystifieringar uppstår om kuratorns yrkesroll. Detta medför också att Morens resonemang om vikten av överförandet av djupare kunskap mellan människor blir svår genomförbar, och därmed försvagas kuratorns legitimitet.

Elevvården i olika skolor kan vara olika organiserad. Det innebär att kuratorer får välja mellan att anpassa sig efter verksamhetschefens förväntningar och personlighet, efter skolornas olika verklighet och uppläggning, att de har olika samarbetsparter inom elevvårdsarbetet. I grunden har skolorna samma organisation men informellt fungerar de olika. Morens idé om att kuratorn är en av de yrkesroller som ska ge en röst är den svaga människan blir mer komplicerad genom att förutsättningarna för samspel inte är klara. Samtidigt kan kuratorn överleva som yrkesroll inom skolan eftersom socialarbetarens roll enligt Moren kommer ”inifrån”. Yrkesrollen kan också underlättas utifrån det spänningsfält som Moren beskriver anpassning – omgestaltning då hon inte är alltför tydlig företrädare för skolan utan finns någonstans mellan skolan och eleven. Kuratorn kan då lättare företräda eleven. Moren anser att administrativa uppgifter kan styra det sociala arbetet i stället för biståndsrelationen mellan socialarbetare och klient. Elevvårdskonferensen är det enda som finns i lagstiftningen gällande elevvård och det enda som en kurator utifrån rektorns urval kan delta i. Det betyder att elevvårdskonferensen är en administrativ, repressiv åtgärd bestämd av andra än själva de som eventuellt är i behov av hjälp. Intervjuerna visar att det kan vara svårt för kuratorer att inte följa med i denna organisatoriska, obligatoriska administration. Men konferensen är en liten del av det skolkuratoriva arbetet vilket innebär att skolkuratorn i merparten av sitt jobb inte riskerar att fastna i administration.

Kuratorerna har inte talat om utbrändhet. Det verkar snarare så att det är lärare och rektorer som riskerar att bli utbrända. Pedagoger kan uppleva det som att eleverna har förväntningar om att de ska ställa upp på sociala samtal och som de inte alltid bemästrar det eller orkar med. Kurator beskriver kontakterna med elever som ett lärande, man slutar aldrig att lära sig om andra och om sig själv. Det kan betyda att kuratorer genom sina bärande relationer med elever enligt Morens resonemang har bättre förutsättningar att inte bli utbrända jämfört med andra yrkesgrupper i skolan.

5.4 Skolkurator i organisationen

5.4.1 Teori

Moxnes (1987) använder sig av termerna socio- och psykopräglade människor, grupper och organisationer. Det sociopräglade kännetecknas av distans, avlägsenhet, regelbundenhet och formaliteter. Det psykopräglade präglas av spontanitet, informalitet, experimenterande. En sociogrupp är enligt Moxnes (1987) en starkt präglad grupp som arbetar med en klar målsättning och efter klart definierade regler för umgänge och språkbruk. Inriktningen är problemlösning, saklighet och effektivitet. Tonen är formell mellan medlemmarna. Strukturen är den samma från gång till gång. En psykogrupp, skriver Moxnes (1987), samlas i första hand för att lyssna på varandra och förstå vilken mening gruppen har för individen. De försöker dra nytta av och lära sig av processen gruppen. Gruppen präglas av ostruktur och mycket kan ändra sig från gång till gång (1987). Att vara medlem i en psykogrupp är enligt Moxnes (1987) ångestdrivande. För att minska på ångesten kan man avvisa psykoprocessen antingen genom att undvika att gå in i det eller att arbeta på att göra om den till en sociogrupp (Moxnes 1987).

Moxnes (1987) skriver att administrativa rutiner ger trygghet hos personal. En fara i detta är att behandling omvandlas till administration. Konferenser och möten kan bidra till att minska ångest hos personal. Det finns dock svårigheter med att hitta gränserna mellan administration och behandling (Moxnes 1987).

Moxnes (1987) uppger att driftsångest följer med brist på struktur och i psykomiljöer. Driftstångest får man enligt Moxnes (1987) När man inte har något fast att hålla sig till, när allt bara tycks flyta, när tillvaron inte är under kontroll. Driftsångest innebär en rädsla för att leva ut sina egentliga impulser, idéer och infall i en fri miljö. Systemångest innebär enligt Moxnes (1987) känsla av att systemet ställer krav som personalen varken kan eller vill infria. Systemångesten hämmar uppfinningsrikedom, fantasi och självutveckling, den blir en "social tvångströja" (Moxnes 1987).

Enligt Moxnes (1997) vill vi mest av allt skydda oss från driftsångest och det gör vi exempelvis genom att öka avståndet mellan patienter och skötare, förtingligar patienter, förnekar patienternas betydelse. Man talar om patienter som "infarkten på nr 8" och det är strängt förbjudet att ändra avdelningens rutiner för bäddning av sängen. Samma klädsel hos personalen ger en samhörighet. Man kan enligt Moxnes (1987) se anknytningen till patienter som oviktig – exempelvis ska det för personalen inte kännas som ett problem att bli förflyttad från en avdelning till en annan.

Driftångest är inget större problem för oss. Det är systemångesten som skapar problem, trots att det är driftsångesten som vi fruktar mest. Vi har mer kontakt med systemångest: daglig arbetsstress, känslan av att inte räcka till, fastkedjande dagliga rutiner, dagliga krav, lusten att sluta tvärt (Moxnes 1987)).

Moxnes (1987) anser att det kan finnas en medveten oklarhet i strukturen vad gäller ansvarsförhållanden. Ansvar kan delegeras ut i hierarkin så att allt flyter ut. Moxnes (1987) exemplifierar detta med att en sjuksköterska till slut var tvungen att fråga vem

hennes chef var – och inte fick något svar. I Elevvården saknas enligt SOU 2000:19 tydlig ledning saknas. Denna avsaknad av ledning gör att kurator i hög grad gör egna arbetsplaneringar och prioriteringar. Arbetet blir i hög grad situationsstyrt och begränsas till insatser för enskilda elever så att generellt förebyggande arbete blir lidande (SOU 2000:19).

Moxnes (1987) beskriver att den personal som är mer olik patienten är mer öppen för att se likheter och kommer närmare patienten. Den personen har en grundtrygghet i sig själv. Man måste våga och önska möta det mest hotfulla, det mest ångestväckande: "de andra".

Beslutsfattande enligt Moxnes (1987) kan delegeras uppåt, dvs underordnade ber sina överordnade fatta beslut i frågor som de själva egentligen är kompetenta att avgöra. Man kan undervärdera möjligheterna till personlig utveckling (1987).

5.4.2 Empiri

"Jag tycker att det finns för lite organisation kring det som är vårt. Man blir inte riktigt tagen på allvar utan är mer bra att ha."

"Jag känner mig frustrerad och förvirrad, sedan vänjer man sig med tiden. Men jag får en känsla av att jag bryter ny mark när jag jobbar med socialt arbete i skolan."

"Skolan har ett pedagogiskt uppdrag, vi har ett socialt. Vi är verksamma i en organisation som har ett annat uppdrag. Det är inte självklart att hitta sin yrkesidentitet och komma till sin rätt där vi inte har kollegor i samma situation. Vi arbetar ensamma i skolan och vi har ett otydligt uppdrag. Därför är det svårt att hitta ett sätt att arbeta som stämmer överens med den kompetens vi har och dessutom bidrar till att organisationen når upp till sina mål. "

"Jag tror att personal mer och mer förstår hur viktigt det är att arbeta med grupprocesser, att se individer i sitt sammanhang t e x "Bråkiga Olle" lever i en... verklighet ...som också påverkar honom. Men jag misstänker att det inte förändrar skolan som system – för den förändringen måste förankras hos dem som styr över skolan."

"Jag tror inte att kuratorn ses som en del av skolan på så sätt som de borde för det är lärarna som dominerar. "

"Jag får hela tiden slåss för eget rum. Nu delar jag rum med skolsköterska"

"En lärare som behöver råd och stöd, förtvivlade föräldrar, barn och ungdomar som mår dåligt. Men sen då? Hur påverkar det i längden? Det känns som att man jobbar långt nere och det finns inga kanaler uppåt – där uppe finns bara pedagogiska ledare..."

Personal säger:

"Det är viktigt att kuratorn stannar kvar under en längre period så att man kan lära känna henne. Det är viktigt att veta var och när man kan få tag på henne."

"Eleverna ska själva ha möjlighet att uppsöka kurator, med sånt de inte kan ta upp med någon annan. Det är förstås det första av allt i kuratorns uppgifter. Även föräldrar ska naturligtvis kunna ta direktkontakt med kurator."

Det är svårt att förverkliga det och en stor del av detta beror uppenbarligen på tidsbrist:

"Kuratorn är bra, hon behövs men hon har aldrig tid och när man behöver henne finns hon aldrig på min skola. Då känner jag: Jag kan inte belasta henne med mer än vad hon redan har..."

Andra arbetsuppgifter som kurator ska vara med i finns.

"Kuratorn skulle vara med mer vid planering, om inte vid undervisning så vid skolans arbete med policy och målsättning. Det skulle vara tydligare att nå fram med att eleverna är olika med olika förutsättningar."

"Tyvärr är inflytandet över skolan som system litet. Jag tror inte att kuratorn ses som en del av skolan på så sätt som de borde få för det är lärarna som dominerar. Jag skulle vilja vara med i mer beslutandeprocesser: hur ska skolan utformas? Visst inflytande kan man ha genom att gå direkt till områdeschefen. Man kan göra vissa påpekanden och hoppas att man blir lyssnad på."

"Jag tycker att det ska ske i samråd men att kuratorn ska ha möjlighet att göra det hon är duktig på."

"Vi ska kunna ge mer än vi gör i det övergripande arbetet. Egentligen är de väldigt dumma som inte använder vår kompetens mer."

Kurator verkar ha en frihet att utföra arbetsuppgifter hon vill och önskar.

"...stort inflytande eftersom det är så flytande. Då det inte finns klart och tydligt uppsatta mål för vår verksamhet får man själv sätta sig ned och fundera över vad man har för ambitioner med sitt arbete."

"Inflytande, det är svårt... Vissa saker kan man ju ifrågasätta - - - De tar inte tillvara möjligheten - - - De skulle... kunna göra mer av det. Det kan finnas aspekter som lärare inte tänker på. Det är inte fel att ta upp det till diskussion."

"Sen är det beroende...på vem man har som chef."

Mandat att besluta ligger alltid ytterst på en rektor. Delegering av beslut finns inte vad gäller kurator.

"...om man fått ett uppdrag och ska arbeta upp detta måste man få kunna ta egna beslut för att uppnå uppdraget. Mycket sker i samråd av det som man måste göra. --- Kurator måste kunna ta egna beslut på hur man ska få ungdomar på rätt spår."

”Köpa litteratur, det måste man kunna göra, den friheten har alla. Gör man däremot en anmälan till polisen måste man ta det till samråd, elevvårdsteam e d om man ska göra något mot elever eller föräldrar.”

”Kuratorn kan besluta om saker vid rådfrågning, om man har frågor med psykosocial karaktär.”

”Alla frågor inom det elevvårdande arbetet: vid byte av klass av sociala skäl, mobbningsärenden,...hjälpinsatser ex BUP... anmälningar...hur grupper ska se ut och vara sammansatta...hur utvecklings- och förändringsarbete ska se ut i ett organisatoriskt perspektiv. Hur man bemöter elever i behov av särskilt stöd när det gäller den icke pedagogiska delen.”

”Är du drivande får du mer mandatutrymme till att fatta beslut...”

”Jag vet att kurator gjort upp planer för hur elevvårdsarbete ska bedrivas... och det har gett genomslagskraft.”

Det framkommer att skolan är en svår organisation att ”arbeta sig in i”.

”...kuratorn...började prata om handledning när jag ville ha ett enkelt mänskligt möte, psykologer gör så men inte kuratorer.”

”Det är förstås beroende på, har man erfarenhet, har man kunskap och jämförelser men sådant tar tid om man inte jobbat i skolan innan”

”...det har bytts kurator, tjänsten har varit vakant, det har sedan kommit en vikarie som slutade, det har varit svårt då det inte varit någon kontinuitet. - - - Det finns behov av och det är viktigt med en bra kontakt.”

5.4.3 Analys

Kuratorn i organisationen riskerar mer att bli utsatt för driftsångest, hon söker mer struktur och plats i skolan. Hon har förväntningar på organisationen. Dessa förväntningar blir inte uppfyllda. Därför ”flyter” saker och skolkuratorn har ett behov av mer struktur. Kuratorn verkar också möta annan personal mer som yrkesroll än som människa. Detta överensstämmer inte med den övriga personalens förväntningar, som vill ha ”enkla, mänskliga möten”.

Skolan verkar vara en starkt strukturerad organisation i allt det pedagogiska, men går man utanför detta ser det ut som att skolan har en mer psykopräglad karaktär. Det finns ingenting som säger hur kurator ska arbeta, vare sig lagtexter eller lokala handlingsplaner. Ofta måste man som kurator börja med att strukturera upp sitt arbete själv., Kuratorn, som befinner sig i gränslandet, måste kunna behärska och hantera psykostrukturen i organisationen. Det betyder att kuratorerna till att börja med startar med att organisera upp sin egen del. Det är bra, eftersom Moxnes anser att den psykopräglade organisationen är den som ger mest ångest för individen i arbetssituationen.

Kuratoren blir förtingligad i organisationen. De flyttar mellan olika skolor, de har inte alltid eget rum, har således inte tillgång till telefon, dator osv... Hon har ingen gruppstillhörighet överhuvudtaget. Samtidigt betonar skolpersonal vikten av personlig kontinuitet och tillgänglighet.

5.5 Olika sätt att förhålla sig till organisationen

5.5.1 Teori

Moren (1992) anser att en organisering finns där, att det är en inneboende nödvändighet i mellanmännsliga relationer. I stället att omorganisera efter en utredning, förslag på ny organisation som åtgärd, erbjuder man den biståndssökande närvaro, utmaning och alternativa tolkningsmöjligheter i sin livssituation. I denna process kan en ny organisation skapas. Moren (1992) hävdar att man förändrar organisationen genom att först förändra sitt arbetssätt.

Enligt Moxnes (1987) är en organisation – ett sjukhus, ett fängelse, en fabrik en för samhället trygghetsskapande instans. Organisationen behöver också skapa trygga instanser inne i sig själv, på samma sätt som samhället. I sin mest extrema form kallar vi detta för byråkrati. Moxnes anser att den byråkratiska organisationen har lyckats reducera driftsångesten i störst utsträckning. Som värst blir den byråkratiska organisationen alltför ångestdämpande, renat av livlös med brist på arbetsglädje, engagemang och kreativitet. När byråkratin är slutgiltig, står allt stilla. Regler, som från början blev till för att åstadkomma något, bidrar i stället till att bevara något. Utan att vara medvetna om det, tillfredsställer organisationen våra mest primitiva försvarsfunktioner. Moxnes skriver att människor i rent självförsvar kan binda sig vid och låta sig bindas av organisationer.

För psykopersoner kommer de byråkratiska reglerna att bli en belastning. Symtomen blir då aggression, depression, spänning och missnöje och kan leda till allt från kroniska apati till aktivt protesterande och uppror. Vid systemångest kan man anpassa sig på olika sätt. Moxnes uppger att alternativet är att slåss för att förändra organisationen så att det blir den som anpassas efter personalen och inte tvärtom. Det är mycket få som försöker och ännu färre som lyckas.

De starka med hög status kan enligt Moxnes placera sin ångest på de svaga med låg status så att de blir ångestbärare i systemet. De trygga högstatuspersonerna trivs och vill ogärna att något ska ändras i organisationen. (Moxnes 1987)

Moxnes (1987) skriver att om man försöker förändra en strukturerad organisation (som är ett försvar mot driftsångest), möts man med ett starkt motstånd så länge som personalen upplever att organisationen tillgodoser deras behov av trygghet. Alla som ser ett samband mellan den sociala strukturen och sitt personliga försvar mot ångest upplever enligt Moxnes strukturförändringar som hotande. Människans försvar mot ångest låter sig lätt ersättas av en stark struktur (Moxnes 1987).

Moxnes (1987) menar att det kan finnas ett motstånd till förändring. Under en ändringsprocedur är ångest mer öppen och intensiv. Därför klänger man sig fast vid det gamla trots att det gamla inte längre är ändamålsenligt. Förändringar genomförs enligt Moxnes bara när organisationen står på gränsen till en kris. Detta kan en stark social struktur bestå av i sin extremform.

Moxnes (1991) säger att ångesten antingen kan driva oss till självutveckling eller utarmning. Man måste ha erfarenhet för att kunna använda ångesten på ett konstruktivt sätt. Ett konstruktivt sätt är att möta ångesten med viljestyrka. När något måste räddas hämtar man fram resurser som man inte visste att man hade. Plötsligt finns viljestyrkan där: "Detta kan jag åstadkomma". Jagstyrkan och tryggheten växer genom att människor på ett framgångsrikt sätt möter ångest.

5.5.2 Empiri

Kuratorer har en önskan om att förändra sin situation på olika sätt. Önskan beror på att de ser att en annan organisation kan förbättra kuratorns möjlighet att förbättra sitt arbete på olika sätt. Omorganisation föreslås också konkret av en del kuratorer, men det är svårt att finna gehör för detta.

"Där har jag gjort egna rutiner"

"...eftersom jag inte kunnat få in mitt arbete i någon organisationsplan...får jag väl köra mitt race. Rektorn tycker väl att det är OK bara jag finns och gör något, längre upp finns inga möjligheter till stöd."

"Vi skapade en ny plan för organisation men fick nobben. Det skulle bli alldeles för dyrt sa de."

Det finns materiella svårigheter

"Det är jätteviktigt för kurator att ha plats och tid att vara på skolan, att de har ett ansikte på kuratorn. De kanske inte vet när de kommer, kuratorer har ibland ingenstans att vara. Kuratorn går kanske till den skolan och fikar, försöker vara tillgänglig på annat sätt. Det är man när man har sitt eget. "

"Det är bra om kurator är mycket synlig i verksamheten och att både barn och vuxna vet vem man är, var man finns och att kurator inte är något att vara rädd för. Det är bra att vara tydlig och visa sig för föräldrarna genom att informera på ett föräldramöte om vem man är. - - - Föräldrar behöver veta att barnen inte är sjuka eller störda för att de pratar med kurator."

"Kuratorn sliter ofta, det är ofta svårt att hinna med för henne och hon blir splittrad när hon ränner mellan olika skolor. "

"Jag upplever att skolan som system håller oss på plats för skulle vi ha större utrymme skulle mer förändras. Det kanske är ett av skälen till varför den pedagogiske ledaren även är chef över socionomerna på många håll. De kanske vill definiera vårt arbete och säga var vi behövs egentligen. För det är ju så att man som socialarbetare har mycket att säga om skolans värld utifrån begrepp som makt, jämlikhet, rättvisa, demokrati. Inte minst är vi duktiga på att se saker och ting i ett samhällsperspektiv, att förstå hur grupper fungerar och hur människors förutsättningar ser ut i sitt sammanhang. Det är så mycket i skolans värld som handlar om det vi kan – men man håller envist fast vid att det bara är pedagogik."

5.5.3 Analys

Det finns olika sätt för en kurator att förhålla sig till sin organisation.

Det är också viktigt för kurator att vara synlig på skolan, vilket ibland försvåras av praktiska brister i organisationen, exempelvis rumsbrist.

Det framkommer att skolkurator anser att hon inte får utföra alla de uppgifter hon kan.

Särskilt det organisatoriska arbetet sägs vara ett problem.

Kuratorerna försöker alltså skapa en ny, egen organisation och lyckas ibland till viss del, informellt men inte formellt. Enligt Moren är den informella vägen också den mest fruktbara, den som verkligen ger resultat. Motståndet till formella organisationsändringar beskrivs komma uppifrån i hierarkin. Organisationen fungerar kanske för andra yrkesgrupper men inte för skolkuratoren. Många kuratorer väljer därför att organisera sitt eget arbete, prioriterar och riktar upp efter eget intresse och förmåga och sätter upp sin egen målsättning.

Utifrån Moxnes åsikter verkar det som om rektorer som är ansvariga för kuratorernas arbete är ovilliga till förändring i organisationen utifrån kuratorernas egen önskan. Rektorerna vill behålla strukturen för de anser att den fungerar. Det som krävs för att kuratorerna ska kunna genomdriva sina önskemål om förändring är en stor kris.

Kuratorerna lägger en del av sin ångest på andra yrkesgrupper som inte förstår, på organisationen som inte förstår. Men kuratorerna verkar inte gå så långt så att de lyckas göra någon annan yrkesgrupp till ångestbärare. Kuratorerna söker sina egna vägar. Fungerar det inte formellt, fungerar det på annat sätt. I en psykopräglad arbetssituation jämnar kuratorn ut detta med kreativt och flexibelt sociotänkande och skapar rimliga strukturella ramar för sitt arbete. Frågan är om kuratorn är så uthållig och att detta håller i längden så att det blir fruktbart för hela organisationen?

6. SLUTDISKUSSION

I min uppsats har jag ställt mig frågan:

Är skolkuratorns yrkesroll otydlig i skolan och vilka konsekvenser får det för skolkuratoren att bedriva socialt arbete i skolan?

Denna uppsats har gett upphov till fler frågor än svar.

Rubrikerna som jag använt mig av i min uppsats går in i varandra, jag har haft svårt att skilja det ena från det andra och det beror förmodligen på att allt – människa, yrkesroll, relationer, organisation går in i varandra. Nu i efterhand kan jag se att det också hade varit möjligt att välja en uppdelning av områdena på ett tydligare sätt.

Språket är enligt den symboliska interaktionismen ett viktigt redskap för att finna sammanhang, både mänskliga och yrkesmässiga. Socionomen i skolan kommer från ett yrkesmässigt sammanhang in i ett som domineras av ett annat sammanhang än det som socionomen är van vid. Både socionomer och pedagoger har erfarenhet av många relationer och sociala processer, men processerna är av olika karaktär. I skolan blir socionomens språk, tanke och handling något annorlunda än det vedertagna i sammanhanget.

Enligt den symboliska interaktionismen är det viktigt med ett medvetet jag. För en ensamarbetare som skolkuratoren är det viktigt med ett yrkesmedvetande och detta yrkesmedvetande kan inte skapas på den egna skolan utan på andra arenor, tillsammans med andra kuratorer. Dessa arenor finns kanske inte inom räckhåll och ges kanske inte heller tillträde av rektorer (pedagoger) som utifrån de olika verklighetsuppfattningarna inte ser behovet. För skolkuratoren finns hinder att tillsammans med andra kuratorer skapa ett kollektivt handlande, "joint action" enligt Blumer. Till viss del löser hon detta genom att hitta "likasinnade" i egna liknande professioner inom och utanför skolan.

Skolkuratorns yrkesroll skapar också i symbolisk interaktionistisk anda utrymme för individualitet och kreativitet i organisationen men kan också ses som en fara då de utifrån sin annorlunda yrkesroll och sitt annorlunda sammanhang kan ifrågasätta en del självklara saker i skolan.

Vad gäller bristen på socionomens närvaro i skolans organisatoriska arbete kan man tänka sig att de hade behövts: som den symboliska interaktionismen uttalar sig så kan all organisation inte ses som organisationsplaner utan man måste ta hänsyn till andra mer mänskliga aspekter: detta är socionomen bra på.

Kuratorerna i mina intervjuer är överens om att deras kompetens inte används fullt ut, och den kompetens som inte används är den kompetens som finns på ett strukturellt, organisatoriskt plan. Samtidigt framkommer det att kuratorn oftast har en stor frihet i att välja sina arbetsuppgifter själv. Hur kommer det sig då, att kurator inte anser sig ha friheten att välja arbetsuppgifter på organisatorisk nivå? Eller möts hon av hinder från ledning att välja på det planet? Är det rentav så att hon anpassar sig till en social verklighet och ger avkall på delar av sin yrkesroll? Är hon otydlig i sin kommunikation med andra – förutsätter hon att annan skolpersonal ska kunna förstå hennes yrkesmässiga förutsättningar utan att hon sätter ord på dem?

Inom socionomyrket finns olika inriktningar, man inriktar sig också på olika saker under olika perioder i yrkeslivet. Vad man inriktar sig på är beroende på många faktorer, inte minst av vad man bär med sig i sin "ryggsäck" och hur man utvecklas som person under resans gång, vad man inriktar sig på – individualarbete, samhällsarbete, organisatoriskt arbete... Att socialt arbete är ett brett spektra av spänningsfält är klart och tydligt i kuratorernas arbete, och där finns också en frihet att göra det man vill.

Edgren anser i SOU 2000:19 att det finns ett behov av gemensam fortbildning inom kommunerna för all personal som arbetar i skolan med syfte att lära känna varandras kompetens. Det är en bra tanke och det är angeläget att skolorna tar till sig detta. Det framkommer klart och tydligt att yrkesroller i skolan, åtminstone inom elevvård/elevhälsa är oklara. Det är ett bra förslag eftersom man då i enlighet med interaktionistiska idéer kan börja uppnå ett gemensamt språk, en klarare kommunikation mellan yrkesgrupperna i skolan.

Hur kommer det sig att kuratorsarbete, som funnits i skolorna sedan femtiotalet inte kunnat förankra sig och fått en mer självklar roll i skolan? Varför nämns inte skolkurator i skolans läroplaner längre? Är det för att målen är självklara, uppnådda eller rent av onödiga? Man behöver ha bred kompetens och man behöver också ha

en självständighet som inte går att lära sig på någon skola genom högskoleexamen. Även Edgren anser att detta yrke är så kvalificerat att det kräver en egen vidareutbildning inom högskolan. En annan aspekt är att arbetet som skolkurator är ett ensamarbete. Avsaknaden av att kunna jobba i arbetslag kanske gör att det är svårt att utvecklas, variera sina arbetsuppgifter, göra sig hörd?

Edgren påpekar att i de fall kurator arbetar på flera områden med flera verksamhetschefer efterfrågar kommunen heller ingen kvalitetssäkring eller utvärdering. Organisationen runt skolkuratoren blir för otydlig.

Därför konstaterar jag att om organisationen otydlig blir också kuratorsrollen otydlig. Organisation och yrkesroll har ett nära samband. Det är således inte fel att kurator ställer upp egna riktlinjer för sitt arbete, men det är viktigt att kuratorn kan kommunicera detta för dem som finns runt omkring och blir berörda.

Morens hypotes om att socialt arbete är socialt arbete i vilken institution det än bedrivs uppfyller kuratorerna. Moren säger att ett mänskligt bistånd blir lite godtyckligt och att det formas efter den organisation man befinner sig i. Hans resonemang stämmer eftersom olika kuratorerna fokuserar sitt arbete på olika saker. Detta ger också upphov till många frågor:

Vad är det professionella kurativa arbetet? Vems behov tillgodoser man? Vad vill eleverna? Vem definierar arbetet? Det finns en frihet i att kuratorsrollen är så öppen. Det är ett självständigt arbete som kan utformas utifrån skolans behov och utifrån vad man som kurator är bra på. Faran med det är att om man gör den individuella friheten för stor kan ändamålet med verksamheten fylla den största meningsfullheten för kuratorn själv och inte för eleverna. Otydlighet i rollen kan också innebära att man vill vara en del av organisationen så att det blir ett hinder i professionen. En kurator som är psykoorienterad kan få det svårt med professionaliteten.

Kurators otydliga yrkesroll kan dock fylla en viktig funktion och vara till fördel för andra yrkesgrupper i skolan. Genom sin otydliga yrkesroll kan hon bli bäraren av ångest och kan då bli organisationens syndabock. I ett besvärligt elevärende behöver ingen annan yrkesgrupp än kuratorn begrunda sin egen roll i processen. Jag har själv genom enstaka ärenden kunnat erfara detta men det är ingenting som framkommer i mina intervjuer.

Yrkesrollen som socialarbetare i skolan blir inte kuvad av administrationen, med undantag för den lagstadgade elevvårdskonferensen. Lagstöd finns också i de situationer man har anmälningsskyldighet enligt SoL § 71. Utifrån detta kan jag konstatera att det är en rättsosäkerhet att det inte finns något lagstöd för kuratorer i skolan. Det är också rättsosäkert att det inte finns någon dokumentationsskyldighet för kuratorer i skolan. Hur granskar man rättsligt ett sådant ärende? Även detta ger upphov till otydlighet och svårigheter att kommunicera.

7.1 Några slutsatser

Svaret på min undersökningsfråga är: ja, skolkurators yrkesroll är otydlig i skolan. Konsekvensen av detta blir att skolkurators kompetens inte används fullt ut. Utifrån

detta har jag kommit fram till följande rubricerade slutsatser om skolkuratorns yrkesroll:

7.1.1 Den oförutsägbare skolkuratoren

Vi refererar enligt interaktionismen hela tiden till oss själva när vi möter omvärlden och vårt handlande rymmer alltid enligt interaktionismen ett mått av oförutsägbarhet för andra. I skolans organisation möts pedagoger och socialarbetare. Vi har olika språk. Vi har olika referensramar och olika utgångspunkter. Kuratorer och pedagoger verkar inte förstå varandra fullt ut i vår kommunikation. Detta innebär att skolans kurator blir mycket oförutsägbar för pedagogen. Tills vi någonstans hittar gemensamma referensramar som vi kan bygga upp vår kommunikation på.

7.1.2 Den hemlöse skolkuratoren

Interaktionismens syn på människans natur utgår ifrån att utan socialt umgänge finns ingen människa. Det ska finnas möjligheter för människor att mötas i en anda av konstruktiv utveckling. I yrkessammanhang sker detta på djupt plan inom en yrkesgrupp. Vad gäller tillhörigheten av yrkesgrupp så befinner sig skolkuratoren i ett slags vacuum i sin yrkesroll. Hon rör sig mellan olika slags primär- och sekundärgrupper eller psyko- och sociogrupper i sitt arbete men hör själv inte hemma någonstans. Yrkesrollen innebär att ha en fot i den pedagogiska organisationen och en fot i världen utanför. Hon måste jämkla mellan dessa olika världar. Hon ska handleda både olika yrkesgrupper såsom pedagoger, fritidsledare m fl och deras arbetsledare inom skolan. Om hon ska kunna utföra ett bra socialt arbete innebär det att hon inte ska ha någon riktig tillhörighet med någon i organisationen.

7.1.3 Skolkuratoren: kameleonten

Skolkuratoren ska klara av att ha ett ansvar för upp till 1500 elevers hälsoaspekter, att jobba på flera olika skolor med lika många arbetsledare och arbetslag. Hon ska samarbeta nära med de olika elevvårdsfunktionerna på de olika skolorna. Hon ska vara en strukturerad människa i en ostrukturerad organisation i oftast flera strukturerade organisationer och i detta ska man skapa sig en egen organisation. Hon ska finnas till i akuta krissituationer och arbeta för det mer långsiktiga. Hon ska samtala och finnas hos elever, handleda personal, hon ska jobba både strukturellt och individuellt och helst ha flera grupper på gång. Skolkurator ska inte ha tillhörighet någonstans och hon ska höra till överallt. Som skolkurator måste man alltså vara kameleont.

Litteraturlista

- Bell, J: Introduktion till forskningsmetodik, Studentlitteratur, Lund 1995
- Ejvegård, R: Vetenskaplig metod, Studentlitteratur, Lund 1993
- Eneroth, B: Hur mäter man "vackert"? Grundbok i kvalitativ metod Akademilitteratur, Stockholm, 1984
- Granberg, O: PAOU Personaladministration och organisationsutveckling. Natur och kultur, Borås, 1995
- Halvorsen, K: Samhällsvetenskaplig metod, Studentlitteratur, Lund, 1992
- Läroplanen för grundskolan (Lgr 80)
- Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94)
- Moren: 1998
- Moren, S: Att utvärdera socialt arbete, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1996
- Moren, S: Förändringens gestalt. Om villkoren för mänskligt bistånd. Stockholm, Publica, 1992
- Moxnes, P: Vardagens ångest hos individen, gruppen, organisationen. Köping, Natur och kultur, 1991
- Moxnes P: Ångest och arbetsmiljö. Hur organisationen påverkar personalen. En fallbeskrivning. NoK , Lund 1987.
- Månson, P (red): Moderna samhällsteorier. Traditioner riktningar teoretiker. Rabén Prisma, Stockholm 1998
- Ritzer, G: Sociological Theory. Third edition. McGraw-Hill, Inc USA, 1992
- Repstad, P: Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. Studentlitteratur, Lund 1993
- Rosengren K-E och Arvidson, P, Sociologisk metodik, Almqvist och Wiksell Förlag 1992
- Skollagen (1985:1100)
- Socialtjänstlagen (1980:620)
- SOU 2000:19 Från dubbla spår till elevhälsa i en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling Norstedts Tryckeri AB, Stockholm 2000
- Starrin, B, Dahlgren, L, Larsson, G, Styrborn, S: Från upptäckt till presentation. Om kvalitativ och teorigenerering på empirisk grund. Studentlitteratur, Lund 1991

Referenslitteratur:

- Gustafsson, Lars: Svensk dikt: Från trollformler till Frostenson, AB Wahlström och Widstrand, 1995

Bilaga: Frågeformulär

Vad arbetar en skolkurator med?
Vem definierar skolkuratorns arbetsuppgifter?
Vilken målsättning har kuratorns verksamhet?
Hur fördelar sig arbetet mellan olika arbetsuppgifter?
Hur aktualiseras ärenden hos kurator?
Vem prioriterar ärenden hos kurator?
Vilket inflytande har kurator över sitt eget arbete?
Vilket inflytande har kurator över skolans arbete – hur påverkar hennes arbete skolan som system?
Vilka frågor är kuratorn kompetent att ta beslut om i skolan?
Vilken relation har kurator till sina elever – jämfört med andra yrkesgrupper i skolan?
Finns det någon/några yrkesgrupper som kan ta över kuratorns arbetsuppgifter?
Vilka samarbetsparter har kurator inom och utanför skolan?
Hur uppfattar du kommunikationen mellan kurator och hennes samarbetsparter?
Utför kurator ett optimalt arbete i skolan i dag? Möjligheter och hinder?
Får kuratorn respons på det hon gör i sitt arbete? Hur? Av vem?
Hur dokumenterar kurator sitt arbete/resultat?
Hur görs uppföljning/utvärdering av kuratorns arbete?
Vem frågar efter kurators utvärdering?
Vad säger den kommunala skolplanen om elevvård?

Andra kommentarer, tillägg, förtydliganden, erfarenheter, frågor:

Ditt namn, yrke, e-postadress för eventuell ytterligare kontakt från mig

Jag kan nås via telefon: 0371-81354, 070-5131354, 0370-336376

e-mail: irja.eskelinen@gislaved.se eller cfh504w@tinet.se

adress: Irja Eskelinen,

Lundåkerskolan, Södra Storgatan 45, 332 33 Gislaved

Eller

Egnahemsvägen 32, 335 92 Nissafors

